

Groen Proeven

Verslag van Monitoring Groen Proeven Pilots 2009-2010

Judith Gulikers
Educatie en competentiestudies
Wageningen Universiteit
Augustus 2010

Monitoring uitgevoerd vanuit Project "Kwaliteit van competentiegerichte beoordeling".
Deelproject 1 van WURKS I onderzoeksprogramma "Competentiegericht leren in de groene onderwijskolom"

1. Inleiding	4
De monitoringsprocedure	4
Opbouw rapport.....	6
2. Overzichtdata van pilots	7
Algemene gegevens.....	7
Verdeling van Pilots over AOC's en locaties.....	7
Verdeling van Pilots over contextvelden	8
Ratio jongens/meisjes in pilots	8
Verdeling pilots over leerjaar 3 en 4	8
Verdeling pilots over leerwegen.....	8
Verdeling over Proeve van Bekwaamheid uitgevoerd op school of in bedrijf	9
Gebruik van opdrachtgever/klant in Proeve van Bekwaamheid	9
Individuele of groepsuitvoering van Proeve van Bekwaamheid	9
Pilot Proeve van Bekwaamheid in PTA	10
Welke cijfers worden gegeven in de Proeven	10
3. Reflectie op de intakegesprekken	11
Vorbereiding van intake	11
Het grote onbekende	11
Tips meegegeven	13
Effectiviteit van intake procedure	13
4. De (ervaren) kwaliteit van Groen Proeven: Leerlingen	14
Leerling vragenlijsten.....	14
Conclusies uit vragenlijsten	15
Verschillende effecten voor verschillende Proeven van Bekwaamheid	15
Aandachtspunten uit evaluatiegesprekken met leerlingen	17
Echtheid	17
De praktijksituatie	17
Zelf keuzes maken en de docent die niets zegt	18
Competenties	18
Niet <i>ervoor</i> leren, wel <i>ervan</i> leren	18
Vorbereiding	19
Reflectiegesprek.....	19
5. Evaluatie docenten/examinatoren.....	21
Docent vragenlijsten	21
Conclusies uit vragenlijsten	22
Evaluatiegesprekken	24
Effect op leerlingen.....	25
Vorbereiding op het mbo	25
Passend bij het onderwijs?!	25
Betrekken van alle collega's	26
Gebruik van proeve als toets, maar ook als startpunt of tussenstand	26
Observeren	26
Aandacht voor product en proces	27
Reflectiegesprek.....	27
Aandachtspunten	28
Te veel, en soms onduidelijk, papierwerk	28
Ondersteuning en ruimte van management.....	28
Competenties	28
Dilemma's	29

“Mijn mond houden”	29
Differentiatie in niveaus	29
Reflectiegesprek: beoordelingsgesprek en/of feedbackgesprek	29
De competentiematrix en feedback	30
Verandering in het onderwijs richting CGO	30
Discussiepunten	31
Beoordelen in de proeve	31
Cijfers geven of niet?	31
Samenhang met CSPE	31
De organisatie van de proeve, nu en in het vervolg	32
Ideeën vanuit de pilots voor uitvoering van 1 Proeve van Bekwaamheid:	32
Proeve van Bekwaamheid organiseren in hele onderwijs	33
6. Evaluaties Groen Proeven-ontwikkelgroepbegeleiders	35
Begeleiders vragenlijsten	35
Conclusie uit vragenlijsten	36
Aandachtspunten	37
Begeleiden en coachen op locatie	38
7. Reflecties op de pilots	39
Opmerking vooraf	39
Samenvatting: Hoe staat het met de kwaliteit?	39
Leerbehoeften	45
Beelden bij competenties	46
De Proeve van Bekwaamheid is een beoordelingssituatie en geen lessituatie: rol van de docent en de leerling	46
Dilemma's	47
Differentiatie van niveau	47
Plek en rol van het reflectiegesprek in de Proeve van Bekwaamheid	47
Beoordelen in de Proeve van Bekwaamheid	48
Vorbereiding op de proeve: effect op het onderwijs	48
Gebruik van Proeve van Bekwaamheid in het leerproces, feedback en voor de doorlopende leerlijn	49
Organisatie van de Proeve	49
Ondersteuning van leidinggevenden	49
Aanbeveling	50
Website	50
8. Eindconclusie	51
Wat kunnen de monitoringsbevindingen hierover zeggen?	51
9. Ontwikkelde producten in pilots, ter inspiratie voor anderen	53
10. Bijlagen	54
Bijlage 1: monitoring Groen Proevenprocedure in intake-vragenlijst	55
Bijlage 2: casus “Qua kennis is hij competent”	59

1. INLEIDING.

Dit rapport is een verslag van een jaar monitoring van de uitgevoerde pilots met Groen proeven. De monitoring van de Groen Proevenpilots is, in nauwe samenwerking met de projectleiding van Groen Proeven, uitgevoerd door Judith Gulikers, onderzoeker bij ECS/WUR, in het kader van het project “Kwaliteit van competentiegerichte beoordeling”, deelproject 1 van WURKS I onderzoeksprogramma “Competentiegericht leren in de groene onderwijskolom”.

Deze monitoring vindt plaats naast de interne kwaliteitsborging van de producten van Groen Proeven. Over de uitkomsten hiervan wordt breed gecommuniceerd met het onderwijsveld en de subsidieverstrekker.

Binnen dit onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal (waarin de doelstellingen van Groen Proeven ook gedekt worden):

1. Hoe wordt de kwaliteit van de Proeven van Bekwaamheid *ervaren* door betrokken doelgroepen?
2. Welke factoren beïnvloeden het succes of falen van deze manier van beoordelen?
  - a. Factoren gerelateerd aan de examenstandaarden en aanvullende producten van Groen Proeven (handboek, templates en dergelijke).
  - b. Factoren gerelateerd aan concrete Proeven van Bekwaamheid (ontwikkeld op basis op basis van examenstandaard).
  - c. Factoren gerelateerd aan de uitvoerende docenten.
  - d. Factoren gerelateerd aan interne school(organisatie).
3. Welke leervragen/leerbehoefte hebben verschillende betrokkenen voor het ontwikkelen, organiseren en uitvoeren van deze manier van beoordelen?
  - a. Voelen docenten zich capabel in ontwikkelen, organiseren en/of uitvoeren van deze manier van beoordelen?
  - b. Geloven docenten in deze manier van beoordelen (positieve houding)?
  - c. Waar en hoe is professionalisering nodig en mogelijk?

Gedurende het hele jaar is nauwe samenwerking geweest met de projectleiding van Groen Proeven en voortdurende terugkoppeling over resultaten heeft geleid tot directe actie binnen het project Groen Proeven.

In het hoofdstuk 7 van dit rapport (H7) wordt, naar aanleiding van alle uitgevoerde pilots, teruggekomen op deze vragen. De eindconclusie benoemt in het kort hoe de monitoringsgegevens meegenomen kunnen worden in vervolg op het project Groen Proeven, zoals beschreven in de door LNV goedgekeurde subsidietoekenningsbrief.

De monitoringsprocedure

In schooljaar 2009-2010 is een standaard-monitoringsprocedure gebruikt (bijlage 1). Deze procedure is ontwikkeld door de onderzoeker, in samenwerking met de projectleiding, op basis van de uitgangspunten achter de Proeven van Bekwaamheid volgens Groen Proeven.

Deze procedure is gebruikt voor drie doeleinden:

1. op gestructureerde wijze informatie verzamelen over de pilots, de uitvoering, en de ervaringen hiervan;
2. ondersteunen van docenten door samen met docenten na te denken over het ontwikkelen en implementeren van competentiegericht beoordelen met behulp van de Groen Proeven Proeve van Bekwaamheid;
3. overdraagbaar maken van deze monitoringsprocedure richting de Groen Proeven-ontwikkelgroep en later richting scholen zelf.

De procedure bestaat uit drie stappen:

1. *Intakegesprek.*

Op de schoollocatie wordt een intakegesprek gevoerd met docent(en)/examinatoren, leidinggevende, lid ontwikkelgroep Groen Proeven (= begeleider van de pilot), onder leiding van Judith Gulikers (ECS/WUR).

- Hierbij is gebruik gemaakt van standaardprocedure en intake-vragenlijst ontwikkeld binnen Groen Proeven (bijlage 1).
- De vragenlijst is ter voorbereiding naar betrokken docenten gestuurd. In enkele gevallen hadden docenten (eventueel in samenwerking met een lid van de Groen Proeven ontwikkelgroep) de vragenlijst ingevuld ter voorbereiding van het gesprek.
- Na afloop werd een intakeverslag gemaakt door Judith Gulikers. Dit verslag werd beschikbaar gesteld aan de docenten, ter ondersteuning bij de voorbereiding van de pilot, en aan de projectleiding Groen Proeven, zodat zij voortdurend op de hoogte bleven van ontwikkelingen en mogelijke moeilijkheden bij de implementatie, zodat deze waar mogelijk direct aangepakt konden worden.

2. *Uitvoering van pilot: begeleid door lid Groen Proeven ontwikkelgroep.*

Het lid van de ontwikkelgroep staat ter beschikking voor (inhoudelijke) vragen in het voorbereidingstraject. Tevens observeert deze de uitvoering van de pilot en geeft na afloop feedback aan de uitvoerende docenten.

3. *Evaluatie.*

Na de uitvoering van de Proeve van Bekwaamheid vullen leerlingen, examinatoren en de Groen Proevenbegeleider standaardevaluatieformulieren in over de uitgevoerde Proeve van Bekwaamheid. Deze evaluatieformulieren zijn door de onderzoeker, in samenwerking met de projectleiding, speciaal ontwikkeld voor Groen Proeven. Deze formulieren zijn gebaseerd op 12 kwaliteitscriteria voor competentiegericht beoordelen (Baartman et al., 2007) en vertaald naar de uitgangspunten van Groen Proeven. Deze kwaliteitscriteria zijn ook het uitgangspunt voor de screening van de Proeve van Bekwaamheid door de externe kwaliteitsgroep.

De evaluatielijsten zijn beschikbaar op www.groenproeven.nl

Na afloop van de Proeve van Bekwaamheid worden evaluatiegesprekken gevoerd, onder leiding van Judith Gulikers, met:

- docenten/examinatoren en eventueel een leidinggevende;
- leerlingen.

Van de evaluatiegesprekken worden uitgebreide verslagen gemaakt en door de onderzoeker beschikbaar gesteld aan docenten.

Bij alle onderdelen wordt gekeken wat de bedoeling van Groen Proeven is, hoe docenten dit oppakken/uitvoeren en hoe dit vervolgens weer vertaald kan worden naar het vervolg van Groen Proeven.

Opbouw rapport

In de volgende hoofdstukken wordt eerst in getallen een overzicht gegeven van de pilots die gevolgd zijn (hoofdstuk 2).

Het hoofdstuk 3 beschrijft een reflectie op de intakegesprekken. Daarna worden de bevindingen met betrekking tot de ervaren kwaliteit van de Proeve van Bekwaamheid gerapporteerd. Hierbij wordt achtereenvolgens gekeken naar de evaluaties van leerlingen (hoofdstuk 4), docenten/examinatoren (hoofdstuk 5) en Groen Proeven pilotbegeleiders (hoofdstuk 6).

Het hoofdstuk 7 is een reflectie op de uitgevoerde pilots en de monitoringsprocedure. Hierin wordt antwoord gegeven op de 3 hoofdvragen die genoemd zijn aan het begin van dit rapport. Hieruit volgen ook aanbevelingen voor het vervolg van Groen Proeven, zowel voor de producten als voor de procesondersteuning en docentenprofessionalisering.

2. OVERZICHTDATA VAN PILOTS.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in het aantal en soort pilots dat gevolgd is gedurende schooljaar 2009-2010.

Algemene gegevens

Van de 34 pilots zijn de volgende gegevens beschikbaar:

- 28 verslagen van intakegesprekken;
- bij 20 van deze 28 intakegesprekken was een leidinggevende (deels) aanwezig;
- 24 evaluatieverslagen van (groeps)interviews met docenten na afloop van de pilot;
- 15 evaluatieverslagen van groepsinterviews met leerlingen na afloop van de pilot;
- 453 ingevulde evaluatielijsten (vragenlijsten) door leerlingen verdeeld over 31 pilots;
- 76 ingevulde evaluatielijsten (vragenlijsten) door docent/examinator verdeeld over 31 pilots;
- 24 ingevulde evaluatielijsten (vragenlijsten) door Groen Proeven begeleiders verdeeld over 22 pilots.

NB. De genoemde percentages in onderstaande tabellen betreffen het percentage van leerlingen van wie evaluatievragenlijsten zijn verzameld (dus % van 453 leerlingen).

Verdeling van pilots over de AOC's en locaties

	AOC	Aantal pilots	Aantal locaties
1	AOC Friesland	2	2
2	Wellantcollege	2	2
3	AOC Oost	7 (3 officiële GROEN PROEVEN pilots)	5
4	De Groene Welle	1	1
5	Clusius College	9 (3 officiële GROEN PROEVEN pilots)*	3
6	Groenhorst College	4	4
7	Midden Brabant College	2	1
8	Prinsentuin College	1	1
9	Lentiz Onderwijsgroep	1	1
10	AOC Terra	1	1
11	Helicon Opleidingen	4	4

Verdeling van Pilots over contextvelden

	Contextveld	Aantal pilots	Aantal Proeven van Bekwaamheid (soorten)
1	Plant	4	1
2	Groen	6	2
3	Dier	6	4
4	Bloem	9	3
5	VAP	5	3
6	GroenBreed	4	2

Ratio jongens/meisjes in pilots

	Geslacht	Aantal / % over alle pilots heen
	Jongens	196 (43%)
	Meisjes	236 (52%)
	? (geen naam)	20 (4.5%)

Verdeling pilots over leerjaar 3 en 4

	Leerjaar	Aantal pilots
1	4	10
2	3*	23
3	2	1

* Pilots uitgevoerd met HGL-leerlingen zijn onder jaar 3 opgenomen

Verdeling pilots over leerwegen

	Leerweg	Aantal pilots (% leerlingen)
1	BB	23 (34%)
2	KB	24 (46%)
3	GL	12 (12%)
4	HGL	2 (16%)
5	LWT	2
	BB/KB mix	12
	BB/KB/GL mix	7
	GL/HGL mix	1

Verdeling over Proeve van Bekwaamheid uitgevoerd op school of in bedrijf

	Locatie	Totaal	In leerjaar 3 Aantal / % leerlingen	In leerjaar 4 Aantal / % leerlingen
1	Op school	24 (77%)	18 (93%)	5 (34%)
2	In bedrijf	10 (18%)	5 (4.5%)	5 (66%)
3	Uitvoering op school, voorafgegaan door introductie op bedrijf	2 (5%)	2 (2.5%)	
	Totaal	36*	25*	10

* pilot nummer 32 (onderhoud tuinen) bij AOC Friesland bestaat eigenlijk uit 3 pilots waarvan 2 uitgevoerd bij bedrijf en 1 op school.

Gebruik van opdrachtgever/klant in Proeve van Bekwaamheid

	Opdrachtgever/klant	Aantal pilots (% leerlingen)
1	Geen / alleen op papier	9 (31%)
2	Docent	7 (11%)
3	Klant via telefoon (bekende/onbekende docent)	4 (18%)
4	Externe	10 (6.4%)
5	?	6 (34%)

Individuele of groepsuitvoering van Proeve van Bekwaamheid

	Individueel/groep	Aantal pilots	Samenwer- king expli- ciet in PvB?	Opmerking
1	Individueel	11	3 ja / 8 nee	
2	Groep*	17	11 ja / 6 nee	
3	Deels individueel / deels in groep	3	2 ja / 1 nee	2 x Welzijn dieren (1 opdracht samen, 2 individueel) 1 x Bloemschiktopper (in groep bloemen exposeren op een plek, maar ieder maakt eigen bloemstuk).
4	?	5	2 ja / 3 nee	

* Pilot nummer 32 (Onderhoud tuinen) bij AOC Friesland bestaat eigenlijk uit 3 pilots waarvan 2 in samenwerking en 1 individueel.

* Pilot nummer 31 (Gagelkamp) is bij Groenhorst College, locatie Nijkerk uitgevoerd door GL-ers individueel en door HGL-ers in duo's.

Pilot Proeve van Bekwaamheid in PTA

	In PTA?	Aantal pilots	opmerkingen
1	Ja	15*	<ul style="list-style-type: none"> - In meeste gevallen vervangt PvB een andere praktijktoets die nu in PTA staat. - Bij Helicon Opleidingen, locatie Eindhoven staat "PvB" al in PTA. - *Clusius College, locatie Grootebroek neemt gemiddelde van 3 Proeven van Bekwaamheid mee als SE-cijfer voor LBB in leerjaar 3. - *Clusius College, locatie Heerhugowaard neemt 1 gekozen PvB (keuze uit 3) mee in SE-cijfer voor LBB in leerjaar 3.
2	Nog niet, wel gewenst	7	<ul style="list-style-type: none"> - Wens van uitvoerende docenten/leidinggevenden.
3	Nee, formatief gebruikt PvB wordt meegenomen in portfolio	5	<ul style="list-style-type: none"> - Clusius College, locatie Castricum, Bloem gebruikt PvB als instaptoets voor jaar 4. - AOC Friesland, locatie Leeuwarden gebruikt PvB als start van "groen Portfolio". - Helicon Opleidingen, locatie Nijmegen: 'leerlingen mochten kiezen of ze cijfer van PvB wilde laten meetellen voor praktijkcijfer' → dit wilden ze na afloop allemaal.
4	Anders	2	<ul style="list-style-type: none"> - Clusius College, locatie Castricum, Dier: cijfer telt niet mee, maar leerlingen krijgen wel "officieel PvB-diplomaatje". - Groenhorst College, locatie Ede: PvB wordt uitgevoerd nadat rapport is uitgedeeld.
6	? (onbekend)	5	

Welke cijfers worden gegeven in de Proeven?

Van 15 van de 34 pilots zijn de beoordelingen doorgegeven (dus de beoordelingen die examinatoren hebben toegekend aan de prestatie van de leerlingen in de proeve). Dit zijn in totaal 150 cijfers van leerlingen.

	Gemiddelde	Spreading	% gezakt (< 5.5)	5.5 - 6.0	6.0 - 7.0	7.0 - 8.0	8.0 - 9.0	9.0 - 10.0
Cijfer (1-10)	7.1	3.7 - 9.5	4.7 %	8.6 %	32.7 %	32 %	17.3 %	4.7 %

3. REFLECTIE OP DE INTAKEGESPREKKEN.

In dit hoofdstuk schrijf ik, Judith Gulikers, mijn leerervaringen vanuit de intakegesprekken. Dit geeft informatie over de mate waarin docenten en leidinggevenden bekend zijn met de ideeën van Groen Proeven. Hiermee is dit ook input voor vervolg ondersteuningstrajecten ten behoeve van de implementatie van Groen Proeven.

Ten eerste wil ik opmerken dat ik in veel pilots enthousiaste docenten heb ontmoet die graag met de Groen Proeven aan de slag gaan. Daarnaast heb ik ook in veel pilots een betrokkenheid van leidinggevenden (veelal teamleiders) gezien. Bij veel intakegesprekken waren zij aanwezig.

In een aantal pilots gaven docenten expliciet aan deze kans te willen aangrijpen om 'eindelijk iets te veranderen'. Een klein aantal docenten gaf aan dit niet te willen doen, maar te moeten van hun leidinggevenden.

Vorbereiding van intake

Een klein aantal intakegesprekken waren door de docenten al voorbesproken en/of was de intakevragenlijst al ingevuld. Wanneer dit gebeurd was, hadden betrokken docenten zich, voorafgaand aan het gesprek, al een beter beeld van de Proeve van Bekwaamheid gevormd en concretere ideeën over hoe de Proeve van Bekwaamheidpilot eruit zou moeten en kunnen gaan zien in hun eigen context. Deze voorbereiding gebeurde sneller wanneer de Groen Proevenbegeleider ook docent op de betreffende school was.

Er waren grote verschillen in de mate waarin docenten al een concreet beeld hadden van hoe de pilot er bij hen op school uit zou gaan zien. In sommige gevallen was er al een heel concreet beeld, in andere gevallen was het intakegesprek de eerste echte kennismaking die mensen ideeën gaf waar ze samen over moesten gaan nadenken om de proeve in te richten.

Het grote onbekende

Voor veel docenten waren competentiegericht beoordelen, competenties, werkprocessen, maar ook Groen Proeven en de Proeve van Bekwaamheid, nog relatief onbekend. We zijn de meeste intakegesprekken dan ook gestart met het doorlopen van de docentversie van de gekozen Proeve van Bekwaamheid. Dit was een zeer waardevolle exercitie en bovendien cruciaal om ervoor te zorgen dat de Proeve van Bekwaamheid vergelijkbaar wordt begrepen en ingezet. Dit om wildgroei van allerlei vormen van Proeve van Bekwaamheid, waarvan er veel niet voldoen aan de ideeën van Groen Proeven, te voorkomen (**vergelijkbaarheid** tussen scholen).

Wat moet in ieder geval in dit gesprek besproken worden:

- Iedere Proeve van Bekwaamheid (volgens Groen Proeven) heeft 4 expliciet te beoordelen competenties die je kunt zien in een aantal werkprocessen die benoemd zijn voor deze Proeve van Bekwaamheid.
- Staat samenwerken hierin als expliciete competentie?
- Iedere Proeve van Bekwaamheid bestaat uit een praktijkdeel en een reflectiegesprek waarbij het reflectiegesprek een onderdeel is van de beoordeling.
- Het is de bedoeling een zo echt mogelijke situatie te creëren voor leerlingen; de praktijksituatie is hiervoor het uitgangspunt.

- In iedere Proeve van Bekwaamheid staan voorbeelden van dilemma's die je kunt gebruiken om bepaald gedrag bij de leerling uit te lokken.
- Iedere Proeve van Bekwaamheid kan ingezet worden voor BB-, KB- en GL-niveau en er zitten aanknopingspunten in wat er van deze 3 niveaus in de Proeve van Bekwaamheid verwacht wordt.
- In iedere Proeve van Bekwaamheid zit een 'planningsdeel'.
- Iedere Proeve van Bekwaamheid kent een leerlingversie deel 1 en deel 2, waarbij je deel 1 vooraf met leerlingen bespreekt en deel 2 op de dag van de proeve.
- In deel 2 zit de beschrijving van de praktijksituatie. Deze zou een leerling in de 'echte' situatie moeten plaatsen.
- Iedere Proeve van Bekwaamheid dient door minimaal 2 examinatoren beoordeeld te worden.
- Iedere Proeve van Bekwaamheid wordt op dezelfde manier beoordeeld. Namelijk met het beoordelingsformulier, waarin de eerste vraag is: "Is de leerling competent? Ja/Nee". Met daarna 5 onderliggende vragen over voorbereiding, proces, product en reflectie. De punten op deze onderliggende vragen maken het mogelijk om een cijfer te geven voor de Proeve van Bekwaamheid. Op deze manier kan de Proeve van Bekwaamheid eenvoudig opgenomen worden als onderdeel van het SE dat uitgedrukt moet worden in een cijfer.
- In iedere Proeve van Bekwaamheid zit een voorbeeld van een puntenverdeling waarin het beoordelingsformulier iets verder is uitgewerkt. Dit is gemaakt voor BB-, KB- en GL-niveau. Deze **mag** je gebruiken. Je mag het ook veranderen of geheel **niet** gebruiken. Het is ook mogelijk alleen met het officiële beoordelingsformulier te werken (dat wel voor alle Proeven van Bekwaamheid verplicht is). NB. Alle scholen geven aan het voorbeeldformulier te gaan gebruiken. Slechts 2 pilots passen dit een (klein) beetje aan.

Dit doorlopen van de proeve heeft meerdere voordelen:

1. Expliciet maken van beelden over en het begrip Proeve van Bekwaamheid, Groen Proeven, competentiegericht beoordelen. Iedereen wordt zich bewust van wat hij/zij al wel óf niet weet óf verkeerd heeft begrepen.
2. Creëren en bespreken van een gezamenlijk beeld tussen docenten en leidinggevende onderling, tussen docenten en Groen Proeven (komt het beeld van de docenten over de proeve en pilot overeen met de bedoeling van Groen Proeven).
3. De proeve concretiseren in de huidige situatie van deze docenten, deze school, deze leerlingen (hoe zou de praktijksituatie er hier bij ons uit kunnen zien? Hoe zie je daar die 4 competenties in? Willen we dilemma's inbouwen en hoe dan? Kunnen we met een opdrachtgever gaan werken?).
4. Belangrijke kenmerken van competentiegericht beoordelen aanstippen in de context van de huidige proeve (waarom gebruik je twee examinatoren? Om het goed te doen moeten die twee examinatoren alle leerlingen observeren en het reflectiegesprek voeren. Hoe kun je goed observeren? Waarom zou je vooraf dilemma's inbouwen? Wat is mijn rol als docent tijdens de proeve?).
5. Uitwisselen van ervaringen met een lid van de ontwikkelgroep Groen Proeven. Dit is vaak een docent die de Proeve mede ontwikkeld heeft en/of zelf al een keer gedraaid heeft en bovendien op andere scholen al ervaring heeft opgedaan met pilots. Deze uitwisseling tussen docenten wordt als heel waardevol ervaren.

Tips meegegeven

Naar aanleiding van de eerste intakes en pilots, heb ik in de volgende intakes een aantal aspecten extra aangestipt en als tip meegegeven:

- Denk eraan dat de praktijksituatie de leerlingen in de echte situatie moet plaatsen. Vertaal daarom de praktijksituatie naar je eigen situatie door namen van klanten/opdrachtgevers, bedrijven, soort bloemen en dergelijke aan te passen.
- Het is een beoordelingsmoment! Het is dus de bedoeling dat de leerling zelfstandig werkt (of eventueel in groepen). Dit betekent voor de docent dat deze op de achtergrond moet blijven en niet moet ingrijpen, helpen, of vragen beantwoorden, tenzij er echt iets misgaat, uiteraard.
- Het reflectiegesprek is een onderdeel van de beoordeling, dat dus voorafgaat aan het invullen van het beoordelingsformulier.
- Probeer met een klant/opdrachtgever te werken die fysiek aanwezig is (of in ieder geval zo voelt voor leerlingen) en bij voorkeur ook het resultaat in ontvangst neemt;
- maak aantekeningen tijdens het observeren en eventueel ook het RG, dit helpt je om later een oordeel over de leerling te geven. *(NB. Vrijwel alle docenten gaven vanzelf al aan dit te willen doen.)*
- Experimenteer met het beoordelingsformulier: vul het eerst individueel in en leg het dan naast elkaar. Hoe komen jullie overeen? Met andere woorden, leidt deze manier van beoordelen tot een goed oordeel (als beiden het met elkaar eens zijn)?

Effectiviteit van intakeprocedure

Mijns inziens is deze werkwijze zeer effectief voor:

- Professionalisering van docenten op hun eigen werkplek en toepasbaar in hun eigen context te doen. De kwaliteitskenmerken van competentiegericht beoordelen worden besproken maar direct in de context van de eigen situatie.
- Uitwisseling van ideeën en aanpakken tussen docenten van een school en tussen scholen te stimuleren. Dit is een krachtige manier van docentenprofessionalisering
- Het borgen van de **vergelijkbaarheid** van Groen Proeven (tussen scholen). Uiteraard zal een proeve op iedere school weer net iets anders zijn, maar door deze intakeprocedure wordt wel de kans vergroot dat alle scholen de Proeven volgens de standaarden van Groen Proeven gaan uitvoeren waardoor de opzet, uitvoering, manier van beoordelen en dergelijke, vergelijkbaar wordt.
- Vergroten van de **herhaalbaarheid (betrouwbaarheid)** van de pilot op deze school, omdat docenten, die dit samen moeten gaan uitvoeren, een beter gedeeld beeld hebben gekregen van de Proeve en de manier van beoordelen hierin.
  - o Via de intake-vragenlijst worden alle kenmerken en organisatieaspecten van de Proeve aangestipt. Docenten maken hierover ter plekke afspraken of schrijven aandachtspunten op waar ze naderhand nog met elkaar afspraken over moeten maken.
- Aandacht besteden aan alle vragen die docenten/leidinggevenden hebben.
- Enthousiasme creëren onder docenten. Men voelt zich serieus genomen.
- Betrokkenheid bij leidinggevenden creëren en het denken over verdere implementatie van de Proeven in gang zetten.

4. DE (ERVAREN) KWALITEIT VAN GROEN PROEVEN: LEERLINGEN.

De hoofdstukken 4, 5, en 6 beschrijven de kwaliteit van de uitgevoerde Proeve van Bekwaamheid. Hiervoor zijn 12 kwaliteitscriteria voor competentiegericht beoordelen (Baartman, 2007) gebruikt. Deze zelfde criteria zijn ook gebruikt door de externe kwaliteitsgroep van Groen Proeven.

In eerste instantie wordt gekeken naar de data van leerlingen over alle pilots heen. Daarnaast is ook gekeken of de (ervaren) kwaliteit van de Proeve van Bekwaamheid verschilt voor:

- meisjes of jongens,
- leerlingen van leerjaar 3 of 4,
- leerlingen van verschillende leerwegen (BB, KB, GL, HGL).

Daarna wordt gekeken wat het effect is van Proeven van Bekwaamheid die:

- uitgevoerd zijn op school of op een bedrijf,
- wel of niet gebruikmaken van een echte klant/opdrachtgever.

De scores op de evaluatielijsten worden ondersteund door de antwoorden op open vragen of evaluatiegesprekken.

In hoofdstuk 7 reflecteert de onderzoeker op de kwaliteit van de uitgevoerde pilots aan de hand van de (ervaren) evaluaties in hoofdstuk 4, hoofdstuk 5, hoofdstuk 6 en eigen ervaring uit intake en evaluatiegesprekken.

Leerling vragenlijsten

Gemiddelde score van 453 leerlingen verdeeld over 31 pilots

	Evaluatievragenlijst	Gemiddelde
1	Ik vind dat de opdracht van deze PvB lijkt op het werken in een echt bedrijf.	2.81
2	Ik vind deze PvB een goed schoolexamen.	3.25
3	Ik vind dat ik in deze PvB op dezelfde manier ben beoordeeld als mijn medeleerlingen.	3.29
4	Ik heb in deze PvB in de praktijk kunnen laten zien wat ik weet en kan.	3.20
5	Ik mocht zelf keuzes maken bij de uitvoering van deze PvB.	3.06
6	Ik vind dat deze PvB een eerlijke beoordeling is van wat ik echt kan.	3.06
7	Ik snapte wat ik moest doen in deze PvB.	3.26
8	Ik wist waarop ik beoordeeld werd in deze PvB.	3.08
9	Ik heb veel geleerd van deze PvB.	3.03
10	Ik weet wat ik de volgende keer anders zou doen.	3.22
11	Deze PvB bereidt mij voor op het MBO.	2.62
12	Ik voelde mij goed voorbereid toen ik aan de PvB begon.	2.79
13	Ik heb in de les al kunnen oefenen met de taken die ik in de PvB moest doen.	2.85
14	Ik vond het leuk om deze PvB te doen.	3.24
15	Ik wilde graag alles laten zien wat ik kon!	3.28
16	Het voeren van een reflectiegesprek was <u>niet</u> nieuw voor mij.	2.79
17	Ik begreep wat de bedoeling was van het reflectiegesprek.	3.28
18	Ik moest in het reflectiegesprek vertellen hoe ik de opdracht heb aangepakt.	3.43
	Deze PvB-toets geeft aan of ik kan: (Nb. algemene competenties)	
19	- Plannen.	3.25
20	- Samenwerken.	3.27

21	- Nieuwe problemen oplossen.	3.23
22	- Zelf beslissingen nemen.	3.35

Conclusies uit vragenlijsten

De meeste vragen worden door leerlingen positief tot zeer positief beantwoord (3-4).

Drie zaken vallen op:

1. De vraag: "Ik vind dat de opdracht van deze PvB lijkt op het werken in een echt bedrijf" wordt minder positief beoordeeld, terwijl dit een van de hoofddoelstellingen van Groen Proeven is. De vraag gaat eigenlijk over de opdracht van de Proeve van Bekwaamheid, waarschijnlijk lokt de vraag echter de associatie van werken op een echt bedrijf uit, terwijl veel van de proeven zijn uitgevoerd op school. In de uitgebreidere evaluatie geven veel leerlingen aan de opdracht 'echt' te vinden en in ieder geval veel echter dan normaal.
2. Opvallend is bovendien dat de vragen die te maken hebben met "voorbereiding" lager dan 3 scoren. Leerlingen zien de relatie tussen de Proeve van Bekwaamheid en de dingen die ze doen in hun onderwijs niet zo goed. Daarnaast is de relatie tussen de Proeve van Bekwaamheid en het MBO voor leerlingen niet duidelijk.
3. Een positieve bevinding is bovendien dat de Proeve van Bekwaamheid daadwerkelijk belangrijke competenties bij leerlingen lijken uit te lokken (vraag 19-22). De uitgebreidere evaluaties met leerlingen bevestigen dit beeld.

Verschillende effecten voor verschillende Proeven van Bekwaamheid

Een eerste belangrijke bevinding is dat de cijfers die voor de Proeve van Bekwaamheid gegeven worden niet afhankelijk zijn van andere factoren. Dat wil zeggen dat de cijfers die gegeven worden niet beïnvloed worden door geslacht, niveau, leerjaar of locatie van Proeve van Bekwaamheid (op school/in bedrijf) van de leerling. Dat is belangrijk voor een **eerlijke** beoordeling.

Jongens of meisjes

Meisjes beantwoordden 11 van evaluatievragen significant hoger dan jongens. Er zijn niet echt opmerkelijke verschillen.

Leerjaar

Leerlingen van leerjaar 3 scoren lager op de vraag of de opdracht lijkt op werken in een echt bedrijf (1). Daarentegen voelen leerlingen in leerjaar 4 zich slechter voorbereid en zeggen zij dat ze in hun onderwijs hele andere dingen moeten doen dan op de toets (7-8-13) en ervaren zij het reflectiegesprek als nieuwer. Deze bevindingen zijn wellicht te verklaren door het feit dat het overgrote merendeel van de Proeve van Bekwaamheid in leerjaar 3 plaatsvond op school (dus bekender en minder 'anders dan anders') terwijl 66% van de Proeve van Bekwaamheid in leerjaar 4 plaatsvond in een bedrijf (dus 'onbekender', meer 'anders dan anders').

Leerweg

Een aantal opvallende verschillen zijn zichtbaar tussen leerwegen:

- op de vraag: "Ik mocht zelf keuzes maken in uitvoering van de PvB" (5) scoren de GL-ers hoger dan de andere groepen. Docenten geven ook allemaal aan dat zij GL-ers meer vrijheid geven dan de andere niveaus;
- op de vraag: "Ik heb in de les al kunnen oefenen met de taken die ik ook in de PvB moest doen" (13) scoren de GL-ers echter lager dan alle andere groepen. Dit kan

wellicht een bevestiging zijn van de meer praktische ingestelde lessen voor BB-ers en de meer theoretische lessen voor GL-ers.

Proeve van Bekwaamheid uitgevoerd op school of op een bedrijf

Op 7 vragen scoren leerlingen die de Proeve van Bekwaamheid in een bedrijf hebben uitgevoerd hoger dan leerlingen die dit op school hebben uitgevoerd (1, 7, 14,15,17,18, 20). Het uitvoeren van de Proeve van Bekwaamheid op het bedrijf lijkt vooral een *motiverend effect* te hebben op leerlingen (14-15) terwijl de kwaliteit van de Proeve van Bekwaamheid niet heel veel verschilt.

Gebruik van de echte klant/opdrachtgever

Tijdens de monitoring gedurende het jaar leek het duidelijk te worden dat niet direct de plek waar de Proeve van Bekwaamheid werd uitgevoerd (op school/bedrijf) cruciaal was voor de leerling, maar vooral of er een echte opdrachtgever fysiek aanwezig was voor wie de leerling iets moet doen en dat vervolgens ook door de klant in ontvangst genomen wordt.

Daarom is het effect hiervan ook apart bekeken. Hierbij is onderscheid gemaakt in Proeve van Bekwaamheid waarbij er geen klant/opdrachtgever aanwezig was of alleen op papier (in de praktijksituatie), docent de rol van klant/opdrachtgever speelt, externe/onbekende de klant/opdrachtgever is en ook aanwezig is bij (deel van) de Proeve. Dit onderscheid bleek veel impact te hebben, te weten op 11 vragen uit de evaluatie.

De volgende resultaten waren opvallend:

1. vraag 1 werd lager beoordeeld als er geen klant/opdrachtgever aanwezig was. Er is geen verschil tussen de docent of externe. De pure aanwezigheid van een klant/opdrachtgever is dus van belang voor het gevoel van echtheid voor de leerling;
2. de aanwezigheid van een klant/opdrachtgever heeft een groot leereffect. Vragen 9 en 10 worden hoger gescoord. Ook hier maakt het niet uit of dit een docent/externe is. In de evaluatiegesprekken van Proeve van Bekwaamheid waar met een klant gewerkt is, benoemen leerlingen ook vrijwel allemaal dat ze vooral geleerd hebben hoe ze met een klant (of met mensen in het algemeen) om moesten gaan; netjes moesten communiceren en dergelijke;
3. bij Proeve van Bekwaamheid waar geen klant/opdrachtgever aanwezig is, voelen leerlingen zich beter voorbereid (12-13). Het omgaan met klanten/opdrachtgever is iets waar leerlingen nog niet aan gewend zijn. Dit komt overeen met bevinding (2). Leerlingen die de Proeve van Bekwaamheid hebben uitgevoerd met een klant zeggen allemaal dat ze vooral veel geleerd hebben over hoe ze met klanten om moeten gaan;
4. echter, wanneer het gaat om het aanspreken van competenties (vragen 19-22) lijkt de docent een negatief effect te hebben. Leerlingen in de Proeve van Bekwaamheid waar de docent een rol speelt, geven aan minder te plannen, minder samen te werken en minder nieuwe problemen te moeten oplossen dan in Proeve van Bekwaamheid waar geen of een externe opdrachtgever aanwezig is.
Naderhand is ook nog een extra onderscheid gemaakt tussen de klant die niet fysiek aanwezig is maar alleen via de telefoon (bekende of onbekende docent voor leerlingen).

Aandachtspunten uit evaluatiegesprekken met leerlingen

Opvallend is dat leerlingen in de evaluatielijst die eindigt met: “Wat wil je verder nog zeggen over de Proeve van Bekwaamheid?” uit zichzelf aangeven dat ze de Proeve van Bekwaamheid “leuk” vinden en in iets mindere mate, maar zeker opvallend veel, “leerzaam” vinden.

Alle evaluatiegesprekken met leerlingen beginnen met hen 4 vragen voor te leggen op papier:

1. Wat vond je leuk aan deze Proeve van Bekwaamheid?
2. Wat was er anders aan dan hoe je normaal getoetst wordt?
3. Wat heb je geleerd?
4. Wat vond je niet goed?

Naar aanleiding hiervan wordt het evaluatiegesprek gevoerd. De voor Groen Proeven meest relevante conclusies, onderbouwd met relevante citaten, worden hieronder beschreven. Ieder kopje bevat ook aanbevelingen voor vervolg.

Echtheid

Leerlingen waarderen de ‘echtheid’ en de praktijkgerichtheid van de Proeve.

De volgende kenmerken spelen hierbij een belangrijke rol:

- een echte opdracht uitvoeren die resulteert in een echt resultaat;
- een ‘grote’ opdracht (“*normaal doen we alles los van elkaar*” aanleg tuinen); (“*normaal doen we alleen een losse handeling ofzo, nu moest je veel meer doen*” (kweker));
- werken op een bedrijf of in ieder geval op een andere plek dan het normale klaslokaal;
- werken voor een echte klant/opdrachtgever (*‘je doet toch beter je best om de klant tevreden te stellen’*) (aanleg tuinen);
- het product opleveren aan de klant/opdrachtgever;
- zelf moeten zoeken naar oplossingen en zelfstandig werken.

Hierdoor willen leerlingen meer hun best doen en bovendien hebben we in meerdere pilots zeer teleurgestelde leerlingen gezien als de klant niet kwam om het product op te halen of te bekijken

De praktijksituatie

De praktijksituatie van Groen Proeven is bedoeld om de echte context voor leerlingen te schetsen. Dit pakt in veel gevallen niet zo uit zoals zou moeten. Leerlingen lezen niet goed en het lezen vanaf papier brengt hen niet zo ‘in de sfeer’. Bovendien zijn veel praktijksituaties niet aangepast door docenten aan de context van de leerlingen waardoor leerlingen dit niet direct kunnen toepassen. Verbeterpunten zijn ten eerste om praktijksituatie duidelijk toepasbaar te maken in de situatie van de leerling (dus docenten moeten de praktijksituatie in de voorbereiding aanpassen) en ten tweede werkt het goed als de opdracht niet (alleen) uit de geschreven praktijksituatie komt, maar in de Proeve wordt gestuurd door een echte, fysiek aanwezige klant/opdrachtgever.

Zelf keuzes maken en de docent die niets zegt

We zien in de proeven grote verschillen in de mate waarin leerlingen zelf keuzes moesten maken, zelf oplossingen moesten bedenken, of juist geholpen werden. Dit varieert van

“Als je vragen had, dan kon je die gewoon stellen en kreeg je ook gewoon uitleg, of ging meneer X (de docent) het even voordoen”. (Kweker)

tot

Ik vond het wel goed dat je heel zelfstandig moest zijn. De leraar mocht namelijk helemaal niks zeggen. Iedere keer als we wat vroegen zei hij: “ik ga niks zeggen. Los het zelf maar op”. Dat was in begin wel erg frustrerend, maar ook wel goed. Uiteindelijk leer je daar meer van”. (Pizzabakker)

Met andere woorden: leerlingen zijn gewend dat ze alles kunnen vragen en dan uitleg krijgen, maar uiteindelijk waarderen ze het heel erg als ze in de Proeve zelfstandig mogen/moeten zijn. Bovendien zijn leerlingen trots op het eindresultaat dat ze bereiken.

Wat vind je leuk:

- *“dat je vrij wordt gelaten en zelf kan uitvinden hoe het wel/niet goed gaat” (pizzabakker);*
- *“je eigen keuzes maken qua gereedschap” (onderhoud tuinen);*
- *“je mocht zelf bekijken hoe je het ging aanpakken” (zorg&welzijn dieren);*
- *“om alles zelf met je groepje te regelen en te ondernemen. De hele organisatie, voorbereiding en uitvoering was een bijzondere uitdaging” (mini-onderneming);*
- *“dat je met z'n allen kon beslissen wat je ging doen en dat dat dan ook goed ging” (onderhoud tuinen).*

Echter, een leerling merkt heel terecht op:

“Maar wat ik dan eigenlijk wel vind, is dat ze al eerder op school moeten leren hoe je zelfstandig moet werken. Nu moesten we dat ineens in deze toets doen en dat zijn we helemaal niet gewend”. (Pizzabakker).

Competenties

Leerlingen weten (nog) niet wat competenties zijn. In alle evaluatiegesprekken is gevraagd aan leerlingen waarop ze beoordeeld zijn in de Proeve. Leerlingen vinden dit moeilijk om aan te geven. Op de vraag of ze wel eens van competenties hebben gehoord, zeggen vrijwel alle leerlingen “nee”.

Niet ervoor leren, wel ervan leren

Opvallend is dat vrijwel alle leerlingen aangeven niet te hebben geleerd voor deze toets (de Proeve van Bekwaamheid). Ze zeggen ook dat het niet nodig is om hiervoor te leren en ook niet te weten wat ze zouden moeten leren. Uiteraard vinden leerlingen dit fijn. Leerlingen geven echter wel aan in de Proeve te ervaren dat ze veel geleerd hebben in de afgelopen tijd op school:

“je kon voor jezelf zien dat je vooruit bent gegaan in de afgelopen weken, ondanks dat ik niet echt geleerd had” (klant in bloemenwinkel);

“je leert om onbewust in de praktijk te brengen wat je geleerd hebt” (klant in bloemenwinkel).

Leerlingen geven aan de andere kant aan wel veel geleerd te hebben van de Proeve. De uitspraak *“ik heb er veel van geleerd”* komt opvallend veel terug in de evaluaties.

Leereffecten die veel ervaren worden zijn:

- samenwerken,
- omgaan met klanten/communiceren/overleggen/netjes omgaan met mensen,

- plannen/taken verdelen/op de tijd letten,
maar ook:
- je leert op een leuke manier nieuwe regels in de horeca,
- hoe je met geld om moet gaan,
- de “Schijf van Vijf”,
- met konijnen omgaan.

Vorbereiding

Leerlingen zijn over het algemeen erg positief over deze nieuwe manier van toetsen die ze vooral vergelijken met hun normale schriftelijke theorietoetsen waarbij ze: “*van alles uit je hoofd moet leren en de hele tijd zit te schrijven*”. De manier van toetsen in de Proeve van Bekwaamheid is voor veel leerlingen heel anders dan wat ze normaal als toetsen ervaren.

Veel leerlingen geven aan niet goed voorbereid te zijn en geen idee te hebben wat ze moesten verwachten. Hier zijn meerdere redenen voor te vinden, zowel bij de leerling als bij het voorafgaande onderwijs:

1. leerlingen lezen het materiaal van de Proeve niet of niet goed;
2. het is gewoon anders/nieuw en daarom voelen ze zich niet goed voorbereid;
3. echter, zoals al eerder aangegeven, zeggen leerlingen veel van de Proeve geleerd te hebben. Dit is aan de ene kant natuurlijk mooi, maar aan de andere laat dit ook zien dat ze in de Proeve taken moeten uitvoeren die ze nog nooit gedaan hebben op school.

Een aantal belangrijke voorbeelden hiervan zijn:

- omgaan met klanten en werken in opdracht van een opdrachtgever;
- planning maken;
- zelfstandig keuzes maken zonder dat de docent stuurt of helpt;
- omgaan met grotere opdracht in plaats van allemaal losse stapjes doen;
- uitleggen waarom je bepaalde keuzes hebt gemaakt of een bepaalde volgorde hebt aangehouden (in het reflectiegesprek).

Dit zijn allemaal aspecten die in het onderwijs meer aan bod zouden moeten komen ter voorbereiding op de Proeven.

Een opvallende uitspraak van leerlingen in één pilot geeft aan dat leerlingen het leren in school vooral als theorie ervaren:

“Ik vond het wel een goede toets maar niet als dit de enige toets zou zijn omdat je lang niet alles kan laten zien wat je geleerd hebt. Daarvoor moet je ook een theorietoets hebben om te laten zien dat je die theorie van school geleerd hebt.” (Beestenboel).

Reflectiegesprek

Als we de leerlingen naar “de toets” vragen dan praten de leerlingen over het praktijkdeel van de proeve. Vele van hen ervaren het reflectiegesprek niet als onderdeel van de toets. Echter, als wij rechtstreeks naar het reflectiegesprek vragen, vindt het merendeel van de leerlingen dit een fijn gesprek en een waardevolle aanvulling in de Proeve.

Twee belangrijke redenen:

1. het merendeel waardeert het dat ze eens kunnen vertellen wat ze gedaan hebben;
2. ze ervaren het als een moment om eens bewust terug te kijken naar wat ze eigenlijk allemaal gedaan hebben. Het zet hen dus aan tot nadenken en dit waarderen de leerlingen zelf ook:

“Ik vond het wel goed en ook wel leuk eigenlijk. Ik hoorde daar van alles waar ik van dacht: “huh, heb ik dat echt gedaan? .... Euh .... Waarom eigenlijk? Daar moest ik dan wel even over gaan nadenken.” (Kweker)

“Ik vond het eigenlijk wel heel goed en ook wel fijn. Je kon even rustig terugkijken op wat je eigenlijk allemaal gedaan had en wat er goed of minder goed ging.” (Pizzabakker)

“Goed! Ik vond het goed dat jezelf kon uitleggen hoe je alles bedoelde. Ik denk dat het heel belangrijk is dat je goed kunt uitleggen waarom je iets doet.” (Zorg & Welzijn dieren)

Echter, het reflectiegesprek wordt vaak gezien als een gesprek waarin de examinatoren de leerlingen vertellen wat ze allemaal gezien en gedaan hebben en wat ze goed of minder goed gedaan hebben.

“Ik vond het wel goed om eens te horen hoe andere mij gezien hebben.” (Kweker maakt er meer van)

“Je kreeg ook te horen wat er goed was gegaan en wat minder.” (Pizzabakker)

Er is zowel bij docenten als bij leerlingen verwarring tussen een beoordelingsgesprek (waarin de leerling zich verantwoordt voor gemaakte keuzen, aangeeft wat er goed/fout ging, waarom en wat hij/zij volgende keer anders zou aanpakken, en hoe pak je dat aan) en een feedbackgesprek (waarin de docent de leerling feedback geeft en dit vervolgens samen met de leerling bespreekt om plannen te maken voor de toekomst).

Overige opvallende conclusies over het reflectiegesprek:

- sommige leerlingen associëren het reflectiegesprek met “op gesprek komen”. Iets wat je moet als je iets verkeerd hebt gedaan. Dit benadrukt het belang van goed uitleggen wat het reflectiegesprek is en dit oefenen in de lessen;
- slechts in één evaluatiegesprek gaven leerlingen aan het reflectiegesprek met meerdere examinatoren eng te vinden;
- slechts in één evaluatiegesprek gaven leerlingen aan dat het reflectiegesprek makkelijk is als je een goede prater bent en moeilijk als je niet makkelijk praat.

5. EVALUATIE DOCENTEN/EXAMINATOREN.

Docenten hebben, net als leerlingen, schriftelijke evaluaties ingeleverd bestaande uit gesloten vragen (1-4) over de kwaliteitsaspecten van de Proeve en een open vraag waar ze hun verdere opmerkingen konden plaatsen. Daarnaast zijn er de evaluatiegesprekken.

Docent vragenlijsten

76 docenten verdeeld over 31 pilots

Wat vindt u er van?	1-4
Authenticiteit	
De praktijksituatie van deze PvB vind ik een realistische situatie.	3.14
De taken die de leerlingen in deze PvB moeten doen zijn realistisch.	3.26
Acceptatie	
Ik heb vertrouwen in de kwaliteit van deze PvB als beoordelingsinstrument.	3.18
Ik vind deze manier van beoordelen belangrijk in het VMBO.	3.37
Deze manier van beoordelen bereidt leerlingen beter voor op het MBO.	3.45
Herhaalbaarheid	
Deze PvB biedt genoeg handvatten voor een zo objectief mogelijk oordeel over de prestaties van de leerling.	3.08
Ik verwacht dat bij deze PvB verschillende examinatoren tot eenzelfde oordeel zullen komen over een leerling.	3.00
Vergelijkbaarheid	
Leerlingen van hetzelfde niveau voeren allemaal dezelfde soort taken uit.	3.25
Leerlingen van hetzelfde niveau worden op vergelijkbare manier beoordeeld.	3.42
De PvB biedt genoeg handvatten om BB-, KB-, en GL-leerlingen op hun eigen niveau te beoordelen.	3.12
Geschikt voor competentiegericht onderwijs	
In deze PvB worden kennis, vaardigheden en houdingen geïntegreerd (en niet los van elkaar) beoordeeld.	3.28
Deze PvB beoordeelt (professioneel) gedrag.	3.14
Deze PvB beoordeelt het toepassen van kennis en vaardigheden.	3.32
Eerlijkheid	
Ik kon in deze PvB alle expliciet te beoordelen competenties/werkprocessen beoordelen.	2.79
In deze PvB kan ik iedere individuele leerling eerlijk op zijn competenties beoordelen.	2.89
Transparantie	
De praktijksituatie en de taken die leerlingen hierin moesten uitvoeren waren voor mij helder.	3.38
De instructie voor examinatoren was begrijpelijk.	3.25
Het was voor mij duidelijk hoe ik een deelnemer in deze PvB moest beoordelen.	2.95
Het was voor mij duidelijk waarop ik de leerling moest beoordelen (wat de beoordelingscriteria waren).	2.96
Het doel en de functie van het reflectiegesprek waren voor mij duidelijk.	3.35
Leerlingen begrepen wat er van hen verwacht werd in het praktijkdeel van de PvB.	2.96
Leerlingen begrepen wat er van hen verwacht werd in het reflectiegesprek.	2.90
Het taalgebruik van het materiaal bleek begrijpelijk voor de leerlingen.	2.99

Betekenisvolheid	
Deze PvB is waardevol voor de beroepsvoorbereiding van de leerling (mbo/beroepsrichting).	3.28
Deze PvB geeft waardevolle aanknopingspunten voor de verdere ontwikkeling van de leerling.	3.17
Aansluiting met het onderwijs	
Leerlingen waren goed voorbereid op deze PvB.	2.95
Leerlingen waren goed voorbereid op het voeren van een reflectiegesprek.	2.62
Leerlingen moesten in deze PvB <u>geen</u> dingen doen die voor hen volledig nieuw waren.	2.59
Uitvoerbaarheid	
Het beoordelen van de prestatie van alle individuele leerlingen in de praktijksituatie was praktisch uitvoerbaar.	3.04
Het voeren van een reflectiegesprek met alle individuele leerlingen was praktisch uitvoerbaar.	3.09
Vorbereiding	
De PvB beschreef duidelijk wat ik moest organiseren.	3.10
Het intake-gesprek was een goede voorbereiding op het organiseren van de PvB.	3.13
De organisatie van de PvB verliep goed.	3.36
Leeruitkomsten	
Ik vind dat leerlingen door deze manier van toetsen.....	
- Beter leren nadenken over hun eigen handelen (waarom ze dingen doen).	3.36
- Meer begrip van de leerstof hebben.	2.88
- Meer gemotiveerd zijn om hun best te doen.	3.31
Deze PvB toetst of een leerling kan.....	
- Plannen	2.96
- Samenwerken	3.06
- Nieuwe problemen oplossen	3.14
- Zelf beslissingen nemen	3.22

Ja/nee vragen (Herhaalbaarheid)	Ja %	Nee %
Alle leerlingen zijn individueel beoordeeld.	87	8
In het beoordelingsformulier was ingevuld hoeveel punten ik aan de verschillende onderdelen van de PvB kon toekennen.	83	11
Ik ben getraind in het observeren en beoordelen van gedrag.	62	32
Ik ben getraind in het voeren en beoordelen van een reflectiegesprek.	49	48
Ik heb vooraf goede instructies gekregen over hoe ik deze PvB moest beoordelen.	62	26
Ik heb de leerlingen die ik beoordeelde ook les gegeven.	65	26
Iedere leerling werd door minimaal twee examinatoren beoordeeld.	76	8
o Zo ja, de beide examinatoren kwamen los van elkaar tot ongeveer hetzelfde oordeel over iedere leerling.	67	12
o Zo ja, er was altijd overleg tussen beide examinatoren voordat ze samen tot een eindoordeel kwamen.	68	10

Conclusies uit vragenlijsten

Veel kwaliteitscriteria worden goed beoordeeld (3-4). Docenten hebben over het algemeen vertrouwen in de Proeve van Bekwaamheid als beoordelingsinstrument en vinden dit ook cruciaal in het VMBO én als voorbereiding op het MBO. Belangrijk is ook dat docenten gemiddeld genomen de **herhaalbaarheid** van de Proeve van

Bekwaamheid hoog beoordelen (dat is de objectiviteit waarmee je kunt beoordelen, of de betrouwbaarheid van het instrument). Er wordt ook in een groot deel van de pilots gebruik gemaakt van acties om de herhaalbaarheid te vergroten (zie ja/nee vragen), zoals het gebruik van minimaal 2 examinatoren die eerst individueel tot een oordeel komen en vervolgens in overleg gaan voor het eindoordeel en de leerlingen individueel beoordelen in plaats van in groepen. 62% van de examinatoren geeft aan getraind te zijn in het observeren en beoordelen van gedrag en 49% geeft aan getraind te zijn in het voeren van reflectiegesprekken. In beide gevallen refereren vele docenten naar ervaring hebben met het beoordelen van CSPE's waarbij ze, naar eigen zeggen, ook gedrag moeten observeren. Het is de vraag of dit vergelijkbaar is met de manier van observeren en beoordelen bij Groen Proeven.

Opvallend is ook dat docenten de **uitvoerbaarheid** en de (hulp bij de) voorbereiding van de Proeve inclusief het reflectiegesprek gemiddeld genomen goed beoordelen (> 3). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat veel (maar lang niet alle!) docenten van de pilotscholen aangeven dat (1) ze ondersteuning en ruimte hebben gekregen van het management om deze pilot goed neer te zetten en dat ze mede daardoor (2) ideale situaties hebben kunnen creëren waarvan ze niet weten of dit in de reguliere onderwijspraktijk ook zal gaan gelden. De ondersteuning vanuit Groen Proeven, met een individuele begeleider en een uitgebreide intake en evaluatie wordt in deze ook zeer gewaardeerd en als waardevol ervaren voor het beter neerzetten van de Proeve.

Een aantal criteria vraagt aandacht. Docenten twijfelen over de **eerlijkheid** van de Proeve om competenties van (individuele) leerlingen te beoordelen.

In de evaluatiegesprekken zijn hier mogelijke verklaringen voor te vinden:

- docenten hebben zelf nog geen duidelijk beeld van wat competenties zijn en hoe je deze in hun eigen Proeve kunt zien;
- docenten zijn nog niet ervaren in het observeren en beoordelen van competenties;
- docenten hebben bij de inrichting van de Proeve nog niet altijd de vier expliciet te beoordelen competenties voor ogen, met het gevolg dat de uiteindelijke Proeve een bepaalde competentie niet duidelijk omvat;
- soms moeten teveel leerlingen tegelijkertijd geobserveerd worden waardoor docenten het gevoel hebben niet alles te hebben gezien;
- bij groepsproeven is het soms moeilijk om te zien wat individuele competenties zijn;
- een individuele proeve waarbij leerlingen wel samen bezig zijn (bijvoorbeeld allemaal in een lokaal een bloemstuk aan het maken) lokt uit dat leerlingen bij elkaar 'afkijken'. Hoe weet je dan wat de individuele competentie van iedere leerling is?

"Je ziet nu dat de langzamere leerling op ideeën wordt gebracht door de snellere leerling. Dat wil niet zeggen dat de langzame leerling exact gaat kopiëren, maar ze worden wel op een idee gebracht waarvan ik niet weet of ze dat uit zichzelf ook bedacht zouden hebben." (Bloemschiktopper)

Het criterium '**transparantie**' laat aandachtspunten zien als het gaat om de mate waarin de examinerator begrijpt *waarop* en *hoe* hij moet beoordelen. Daarnaast is het voor leerlingen nog niet altijd duidelijk wat er van hen verwacht wordt in de Proeve van Bekwaamheid. Hierbij geven docenten wel aan dat dit wellicht meer komt doordat (1) leerlingen niet goed lezen en (2) de Proeve van Bekwaamheid nieuw zijn. En dus niet per definitie aan het Groen Proevenmateriaal. Over de hoeveelheid papier en moeilijk van de taal in de leerlingversies zijn niet veel klachten geplaatst. Alhoewel docenten wel aangeven dat ze moeite moeten doen om leerlingen ertoe te zetten echt deel 2 te lezen en opnieuw te lezen als ze denken dat iets niet duidelijk is. Wel geven vrijwel alle

docenten aan dat deel 1 (en soms deel 2) uitgebreid en klassikaal met alle leerlingen is doorgesproken ter voorbereiding. Alleen op papier vinden ze, unaniem, niet genoeg.

Het criterium **'aansluiting met het onderwijs'** scoort ook lager dan 3. Net als leerlingen ervaren docenten dat het onderwijs nog niet helemaal aansluit op wat de Proeve van Bekwaamheid van leerlingen vraagt. Dit onderdeel komt hieronder (kopje 'aandachtspunten') uitgebreid terug.

Docenten vinden de Proeve van Bekwaamheid een goede voorbereiding op het MBO. Leerlingen zien dit echter nog helemaal niet zo. Dit vraagt explicietere communicatie.

Twee aandachtspunten zijn nog de volgende vragen. Ten eerste, "Ik vind dat leerlingen door deze manier van toetsen meer begrip van de leerstof hebben". Het idee van Groen Proeven dat onderliggende kennis (vaardigheden en houdingen) in de Proeve van Bekwaamheid getoetst wordt, wordt (nog) niet door iedereen gedeeld. En ten tweede, "deze toets beoordeelt of leerlingen kunnen plannen". Plannen blijkt in het onderwijs nog maar weinig aan bod te komen, en komt daardoor in de Proeve van Bekwaamheid ook niet altijd even goed uit de verf. Het VMBO-onderwijs zal meer aandacht moeten besteden aan het leren plannen van leerlingen en leerlingen dan ook de verantwoordelijkheid geven zelf een planning te maken en hiernaar te werken.

Evaluatiegesprekken

Alvorens de evaluaties van docenten samen te vatten, eerst twee reflectieve opmerkingen vooraf:

1. De intakes en evaluaties kenmerken zich door enthousiaste docenten én leidinggevend. Vele zijn in de intake al enthousiast en vooral docenten zijn in de evaluatie wellicht nog enthousiaster, met name omdat ze veel goede dingen terug zien bij hun leerlingen. Uiteraard blijft het organisatie/uitvoerbaarheidvraagstuk sterk aanwezig, maar het enthousiasme is er en je ziet al allerlei ideeën om met de organiseerbaarheid om te gaan. Hier zal dit rapport ook nog expliciet op terugkomen aan het einde van dit hoofdstuk.
2. Opvallend is dat de manier waarop tegen de Proeve wordt aangekeken en hiermee wordt omgegaan lijkt te worden beïnvloed door de mate waarin betrokken docenten ervaring hebben met competenties en competentiegericht onderwijs (bijvoorbeeld in het MBO) of hierin zelf zijn opgeleid. Veel pilots zijn uitgevoerd door docenten die net de STOAS hebben afgerond of hier nog mee bezig zijn. Zowel in de intake als in de evaluatiegesprekken is het verschil met docenten die niet gewend zijn aan competenties en hier niet mee opgeleid zijn, duidelijk merkbaar.

Deze verschillen kunnen wellicht input geven aan vervolg ondersteuningsactiviteiten van Groen Proeven. Voor het gemak wordt gesproken over niet-docenten en wel-docenten.

- Wel-docenten hebben een beter beeld van de Proeve en beoordelen met Groen Proeven voorafgaand aan de intake, of kunnen zich in ieder geval tijdens de intake een beter beeld vormen van de praktijksituatie en hoe de competenties in deze praktijksituatie tot uiting kunnen komen.
- Het intakegesprek begint altijd met de vraag: "Wat verwacht je van de Proeve van Bekwaamheid van Groen Proeven en hoe verwacht je dat dit anders is dan dat je nu toetst?". Opvallend bij het antwoord is dat wel-docenten grotere

- veranderingen zien dan niet-docenten. Niet-docenten zien vooral het reflectiegesprek als anders, terwijl wel-docenten ook het praktijkdeel duidelijk anders vinden in termen van: “grote van de opdracht, verantwoordelijkheid/zelfstandigheid voor de leerling, observerende rol van de docent (in plaats van vraagbaak), gebruik van dilemma’s en meer aandacht voor het proces.
- Wel-docenten lijken meer te verwachten van de leerlingen dan niet-docenten in tegenstelling tot plannen, reflecteren, zelfstandig werken, creativiteit.
  - In aanvulling op het vorige punt lijken wel-docenten in het intakegesprek meer waarde te hechten aan het reflectiegesprek. Een deel van de niet-docenten is eerder sceptisch, vooral waar het gaat om ‘moeilijkere’ leerlingen (“*kun je met VMBO-leerlingen wel een reflectiegesprek voeren?*”) of organisatieproblemen (“*hoe moet ik dat allemaal organiseren met al die leerlingen?*”) NB. Ook de meeste niet-docenten zijn na uitvoering positiever over het reflectiegesprek.
  - Wel-docenten lijken het reflectiegesprek als meer leerlinggestuurd op te vatten (de leerling vertelt) terwijl niet-docenten het reflectiegesprek meer zien als een feedback gesprek (ik vertel de leerlingen wat ik gezien heb).
  - Wel-docenten denken over het algemeen meer in mogelijkheden dan niet-docenten.

De volgende paragrafen beschrijven eerst een aantal positieve punten/ervaringen van docenten en daarna wat aandachtspunten voor de Groen Proevenproducten dan wel uitvoering. Een aantal veel terugkerende discussiepunten rondom “beoordeling met de Proeve” komt als laatste aan bod.

Effect op leerlingen

Docenten zien veel positieve effecten op hun leerlingen. Hierbij gaat het om zaken als:

- ze laten veel meer zien dan dat ik dacht dat ze konden;
- ze gaan heel enthousiast en serieus aan de slag;
- leerlingen vinden het leuk;
- ze gaan erg netjes met andere mensen op de locatie om;
- zelfs de probleemleerlingen (met gedragsproblemen) komen goed uit de verf in deze manier van toetsen, zowel in het praktijkdeel als in reflectiegesprek;
- ze ziet creativiteit en hele verrassende uitkomsten of aanpakken;
- ik ben verbaasd wat leerlingen allemaal vertellen in het reflectiegesprek;
- het kan een leerling enthousiasmeren voor een vakrichting (Friesland Leeuwarden);
- je merkt dat leerlingen zich bewuster worden van hun eigen gedrag
“ze kunnen beter een beargumenteerd oordeel geven over of datgene wat zij gevonden hebben goed is (= binnen de normaalwaarden) of niet”. (Welzijn dieren).

Voorbereiding op het MBO

Alle docenten vinden dit een goede (betere) voorbereiding op het MBO en verwachten hiermee ook dat er wellicht meer doorstroom naar het groene MBO komt, of in ieder geval minder uitval in het vervolg gekozen MBO.

Passend bij onderwijs?!

Scholen die al werken met bijvoorbeeld WPS-en, grotere projecten en stages in het VMBO, denken dat de Proeven goed bij hun onderwijs zullen passen en er nog meer vorm aan kunnen geven.

Docenten die graag aan de slag gaan met competentiegericht onderwijs en veel waarde hechten aan zaken als reflectie, aandacht voor het proces, meer leerling-sturing en verantwoordelijkheid voor de leerling, zien in de Proeven mogelijkheden om een positieve impuls te geven aan het onderwijs.

Passend bij Het Groene Leertraject, waarin meer zelfstandigheid van de leerlingen verwacht wordt en meer werken in de authentieke context wordt nagestreefd (Oost Doetinchem).

Betrekken van andere collega's

Op meerdere scholen is de pilot aangeprezen om andere collega-docenten ervaring te laten opdoen met Proeve van Bekwaamheid volgens Groen Proeven. Door bijvoorbeeld:

- alle praktijkdocenten mee te laten beoordelen (Terra);
- andere praktijkdocenten en AVO-docenten (een deel) te laten beoordelen (Wellant);
- docenten naar de presentaties van leerlingen te laten komen kijken als "publiek" (Groenhorst);
- docenten/docentenkamer in te zetten als klant voor verkoop en promotie van pizza (Friesland).

Enthousiaste docenten zien het doen van een pilot en (hopelijk) succeservaringen hiermee als goed startpunt om dit verder te verspreiden op school. Op verschillende scholen waren er initiatieven om na afloop van de pilot een bijeenkomst te organiseren met andere docenten waar pilotervaringen verteld werden.

Gebruik van proeve als toets, maar ook als startpunt of tussenstand (summatief en formatief gebruik)

Docenten vinden de Proeve een mooie afsluiting van een schooljaar of een periode waarin aan praktische opdrachten gewerkt is (bijvoorbeeld Groenhorst College Almere). Scholen die met WPS werken vinden de Proeve mooi passen als afsluiting van een aantal WPS-en (bijvoorbeeld MBC, Prinsentuin).

Veel docenten zien de proeve echter ook als een leermoment voor de leerling en voor henzelf. Zo wordt de proeve op een aantal locaties gebruikt aan het einde van leerjaar 3 als input voor leerjaar 4 (bijvoorbeeld Clusius College Bloem, AOC Friesland Leeuwarden). Dit geeft de leerling input voor waar hij/zij volgend schooljaar aan moet werken en het geeft de docent input over waar hij/zij in het onderwijs vooral aandacht aan moet gaan besteden:

"Ik heb nu wel een beter beeld gekregen van waar we ons volgend jaar vooral op moeten gaan richten". (Bloemschiktopper)

"Ik heb nu wel ontdekt dat het goed zou zijn om in het onderwijs ook eens te oefenen met klantgesprekken en zo". (Beestenboel)

"Dit alles bij elkaar zet aan tot meer bewustwording. Het stimuleert om een gesprek op gang te brengen. Maar het moet niet bij dit moment blijven. Hier moet je ook iets mee doen in je onderwijs". (Zorg & Welzijn dieren)

Observeren

In vrijwel alle pilots hebben docenten goed geobserveerd en aantekeningen gemaakt tijdens hun observatie. Hiervoor gebruiken ze vaak het voorbeeld puntenschema uit de Proeve, maar vaak schrijven ze hun aantekeningen ook gewoon op een leeg papier (*NB. dit is goed*). Docenten geven allemaal aan dat ze dit ook belangrijk vinden om een goed beeld te krijgen van de leerlingen, om overzicht te houden over de verschillende leerlingen en om te gebruiken als input voor het reflectiegesprek.

Aandachtspunt bij observeren is (1) verdelen van leerlingen over verschillende observatoren; (2) verdelen van de Proeve-onderdelen onder verschillende observatoren. Veel docenten willen voor het gemak, de organisatie, leerlingen verdelen over de observatoren (optie 1). Hiermee voldoet de Proeve echter niet meer aan het 4-ogen-principe waarbij iedere leerling door minimaal 2 examinatoren gezien moet zijn. Dan is optie 2 een beter alternatief.

Aandacht voor product en proces

Docenten waarderen de aandacht voor het proces in de beoordeling van de Proeve, naast alleen de beoordeling van producten wat nu meestal gangbaar is in de praktijkvakken. Dit vindt men zeker passen op het VMBO.

Reflectiegesprek (RG)

Docenten zijn vrijwel unaniem positief over het RG, ondanks veel scepsis in de intakegesprekken. In de intakegesprekken is men sceptisch over: de tijd die het kost, de meerwaarde, over of je wel RG-en kunt voeren met VMBO-leerlingen en zeker met moeilijke leerlingen en leerlingen met gedragsproblemen.

Na afloop geven docenten aan dat ze vinden dat het RG veel mogelijkheden biedt om meer inzicht te krijgen in de redeneringen van leerlingen en het proces leidend tot een product. Het merendeel heeft hierbij gebruik gemaakt van de STAR-voorbeeldvragen in de Proeve.

Enkele cruciale conclusies hieruit zijn:

- leerlingen voelen zich serieus genomen;
- leerlingen zijn heel eerlijk. VMBO-ers 'bluffen' (nog) niet zo;
- het discrimineert niet de leerlingen die makkelijk kunnen praten. Het zijn juist de leerlingen die normaal weinig zeggen die in een RG meer inhoud kunnen laten zien, terwijl de makkelijke praters vaak oppervlakkig blijven. Dit vraagt wel alertheid én gespreksvaardigheid van de examinatoren;
- het geeft een andere blik op leerlingen, ze worden nu niet alleen beoordeeld op hun eindproduct (Biedermeier);
- ook voor probleemleerlingen werken de RG-en goed. Leerlingen voelen zich serieus genomen en maken daardoor ook probleemgedrag of hun eigen zwakheden bespreekbaar.

"Zelfs een leerlinge die autistisch is en in onze ogen ook niet competent was, kon zelf zeggen: "Nee, het ging eigenlijk niet goed. Ik deed steeds weer de hoeveelheid grond in potten verkeerd! Dat is echt iets wat ik nog moet leren". Fantastisch als een kind dat zelf zegt." (Kweker);

- vele docenten zijn verrast over wat leerlingen allemaal te zeggen hebben.
"Ik dacht dat leerlingen echt niks zouden kunnen zeggen op de vraag: 'waar ben je trots op', maar dat vonden ze juist een prachtige vraag". Ik kreeg hier antwoorden als: 'Dat ik toch naar die opdrachtgever heb gebeld dat er te weinig potten waren. Dat vond ik hartstikke eng, maar ik heb het toch gedaan". (Kweker).

Docenten zijn niet unaniem in de vraag of een RG individueel of in groepen moet/kan. Het merendeel van de docenten vindt dat de waarde van het RG vooral komt uit individuele gesprekken en individuele aandacht voor de leerling. Echter ook een aantal pilots vinden dat wanneer je gericht leerlingen aanspreekt in een RG, een RG in een groep prima kan.

Opvallend is dat weinig docenten expliciet aangeven het moeilijk te vinden een reflectiegesprek te voeren en dat weinig docenten expliciet aangeven zich niet

competent te voelen in het voeren van een reflectiegesprek. Velen geven aan dat ze in hun lessen geregeld van dit soort 'reflectieve vragen' stellen aan leerlingen, maar alleen niet gewend zijn om dit individueel te doen. Ze geven ook aan hun vaardigheid hierin nog te kunnen verbeteren. Ook geven veel docenten aan de STAR-vragen als hulpmiddel te gebruiken om zich een beeld te vormen van welke vragen ze kunnen stellen.

Aandachtspunten

Te veel, en soms onduidelijk, papierwerk

Veel docenten vinden de Proeve van Bekwaamheid te veel papierwerk, zowel voor zichzelf als voor collega's, die ze moeten inlichten en voor leerlingen.

Specifieke aandachtspunten:

- de referentie naar de examenstandaard is niet duidelijk, wordt niet gebruikt/bekeken en is daardoor ballast;
- de competentie-werkproces-matrix wordt niet begrepen;
- de informatie die over het daadwerkelijk beoordelen in de Proeve gaat is te veel verspreid (in ieder geval over 4 bladzijden). Dit moet korter, zeker wanneer dit overgedragen moet worden aan andere (collega's of externen) die als examinator gaan optreden;
- het beoordelingsformulier en de voorbeeld-puntenverdeling komen in de ogen van docenten niet met elkaar overeen.

NB. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat een deel van deze opmerkingen ook voortkomt uit de nieuwigheid van deze proeven. Als docenten eenmaal weten hoe het werkt, hoeft natuurlijk niet altijd alles doorgenomen te worden. Bovendien, wanneer onduidelijkheden, zoals de competentie-werkproces-matrix wordt uitgelegd (veelal gedaan in het intake- of evaluatiegesprek), dan ziet men ook meestal het nut van deze materialen in. Echter, men heeft nog niet het begrip en de vaardigheid om het goed te gebruiken en in te zetten in het onderwijs. Dit vraagt uitleg en oefening en bovendien kan dit alleen als dit een integraal onderdeel van het hele onderwijs wordt waarin ook aan competenties gewerkt kan worden.

Ondersteuning en ruimte van management

Ondersteuning en het krijgen van ruimte van het management voor het uitvoeren van pilots wordt door docenten als cruciaal ervaren. Vele docenten geven aan veel ondersteuning van het management te krijgen voor het goed opzetten van deze pilot en dit wordt zeer gewaardeerd. Echter, men vraagt zich af of dit ook zo blijft als de Proeven breder ingezet moeten gaan worden

"We hebben voor deze pilot de ruimte gekregen om met 2 docenten 4 weken lang met de leerlingen aan de slag te gaan met allerlei voorbereidende opdrachten. Dat is natuurlijk een luxe positie. Je weet niet hoe dit in de toekomst wordt". (Onderhoud tuinen)

"Als jullie denken dat het een meerwaarde is om individuele reflectiegesprekken met leerlingen te doen in plaats van groepsgesprekken, dan moeten we dat gewoon uitproberen in de pilot". (80 leerlingen; leidinggevende mini-onderneming).

Er zijn ook pilots uitgevoerd waarbij docenten aangaven geen ondersteuning van het management te krijgen. Deze docenten liepen hierdoor tegen veel problemen en weerstand aan.

Competenties

Docenten zijn nog niet goed bekend met competenties, werkprocessen, kerntaken en dit soort termen uit competentiegericht onderwijs. Ze vinden het moeilijk om competenties

te beoordelen omdat ze niet goed weten wat ze zich bij competenties moeten voorstellen.

Met leerlingen wordt ook (nog) niet gesproken over competenties. Een opvallend punt hierbij is ook dat vrijwel alle docenten aangeven het woord 'competenties' niet te zullen gaan gebruiken met leerlingen omdat het een te moeilijk woord is. Ze denken eerder aan het woord 'vaardigheden'. De vraag is of dit tot de gewenste integratie van kennis, vaardigheden en houdingen leidt die bedoeld wordt bij het woord 'competenties'.

Dilemma's

Veel docenten vinden dat je in dilemma's echt ziet of een leerling competent is, maar in het grote merendeel van de pilots is geen gebruik gemaakt van het vooraf inbouwen van dilemma's. Als er al wordt gewerkt met dilemma's, dan kiezen de meeste pilots ervoor dit te laten hangen van het moment van de uitvoering. Vooral het vooraf inbouwen van een *identiek* dilemma voor alle leerlingen (zoals bedoeld in Groen Proeven) is niet in veel pilots teruggekomen (in 5 pilots).

Dit om verschillende redenen:

- hier gewoon niet over nagedacht in de voorbereiding;
- we willen het ons deze eerste keer niet al te moeilijk maken;
- er komen vanzelf wel dilemma's in de uitvoering;
- het inbrengen van dilemma's maakt de situatie nep;
- voor alle leerlingen hetzelfde dilemma inbouwen kan niet, want dan is het voor de latere leerlingen geen verrassing meer.

“Mijn mond houden”

Veel docenten geven aan dat ze het vooral moeilijk vinden om hun mond te houden tijdens de Proeve. De mate waarin docenten het belang hiervan inzien en dit ook daadwerkelijk doen, verschilt aanzienlijk tussen de pilots.

Goede voorbeelden:

“Als leerlingen bij mij komen met vragen zeg ik: ‘Ik heb gezegd dat ik alleen observeer. Ik zeg niks, je kunt het wel zelf oplossen’.” (Pizzabakker)

“Zeker deze BB-ers zijn geneigd meteen iets te vragen. Dan zeg ik eerst: ‘Wat denk je zelf? Of: kijk dan nog maar eens terug in de tekst (deel 2). Wat staat daar in?’. Meestal komen ze er dan best uit. Ze zoeken eerder wat bevestiging van hun eigen idee”. (Bloemschiktopper’).

Differentiatie in niveaus

Op een enkele uitzondering na worden niveaus alleen onderscheiden in door de verschillende niveaus te beoordelen met de verschillende puntenverdelingsformulieren. Zeker wanneer een proeve met meerdere niveaus tegelijkertijd wordt uitgevoerd, wordt er geen onderscheid gemaakt tussen niveaus in de uitvoering door bijvoorbeeld andere rollen te geven, andere dilemma's te gebruiken en dergelijke. Dit is eerder uitzondering dan regel. Differentiatie naar niveau werkt beter wanneer de verschillende niveaus niet tegelijkertijd de Proeve uitvoeren.

Reflectiegesprek: beoordelingsgesprek en/of feedbackgesprek

Niet alle docenten ervaren het reflectiegesprek als een onderdeel van de Proeve dat plaatsvindt vóór de uiteindelijke beoordeling. Reflectiegesprekken worden geregeld gebruikt als feedbackgesprek waarin de docent de leerling vertelt wat hij goed/niet goed gedaan heeft.

De competentiematrix en feedback

De competentiematrix wordt vrijwel in geen enkele pilot gebruikt omdat docenten dit niet begrijpen. Daarom wordt aandacht besteed aan het bespreken en uitleggen van deze matrix voor het geven van feedback, het beargumenteren van je oordeel en het creëren van een doorlopende leerlijn. Na uitleg denken docenten dat dit een zeer waardevol instrument zou kunnen zijn in het onderwijs, het geven van feedback, het verder sturen en ontwikkelen van de leerling en het voorbereiden op het MBO.

In lijn hiermee geven veel docenten aan dat ze het belangrijk vinden om goede feedback te geven aan de leerlingen na afloop van de Proeve. Echter, veel docenten weten niet goed hoe dit te doen en hoe dit in te plannen en op te pakken. Een docent geeft expliciet aan het onderdeel feedback te missen in de procedure van Groen Proeven.

Verandering in het onderwijs richting CGO

Veel docenten ervaren dat het werken met de Proeven impact zou moeten hebben op het onderwijs. In slechts een heel klein deel van de pilots wordt al met CGO gewerkt. Competenties zitten nog niet expliciet in het onderwijs. Reflectiegesprekken worden op een klein aantal scholen gevoerd, maar vaak niet tot tevredenheid van docenten. Ook reflectieopdrachten komen niet uit de verf. Docenten geven aan dat leerlingen niet verder komen dan: "Ik vond het leuk" of "Waarom doe je dat? Gewoon". Een enkele school heeft ten tijde van de pilot al concrete stappen benoemd voor onderwijsverandering richting CGO vanaf volgend schooljaar. Opvallend hierbij is dat vrijwel alle scholen een klein aantal competenties wil selecteren om in het VMBO mee te gaan werken.

Voorbeelden van aspecten die volgens docenten meer in het onderwijs terug zouden moeten komen, zijn:

- werken met klanten,
- planningen maken,
- reflecteren met leerlingen en terugkijken op hun leerproces,
- aandacht voor bewustwording van leerlingen,
- meer zelfstandigheid geven aan de leerling,
- niet alle onderdelen los bekijken, maar kijken naar grotere gehelen en opdrachten.

NB. Dit is zeker geen uitputtende lijst.

In enkele pilots hebben docenten gehele nieuwe voorbereidingstrajecten ontwikkeld ter voorbereiding op de Proeve (AOC Friesland, Lentiz Onderwijsgroep). Dit was behoorlijk anders dan het normale (veel meer theoretische) onderwijs. Deze voorbeelden bestaan in ieder geval uit meer praktische opdrachten en meer reflectie, maar soms ook uit grotere (meer integrale) opdrachten waar ook planning bij komt kijken, meer verantwoordelijkheid voor de leerlingen (groepjes leerlingen) en werken met een opdrachtgever. Docenten ervaren deze impact op het onderwijs als zeer positief en waardevol voor de leerlingen.

Discussiepunten

Beoordelen in de proeve

In veel pilots hebben docenten de procedure aangehouden van (1) observeren en aantekeningen maken; (2) RG voeren met 2 examinatoren aan de hand van gemaakte aantekeningen; (3) vele pilots maken ook aantekeningen van het RG; (4) individueel beoordelen van de leerlingen aan de hand van de voorbeeld puntenverdeling uit GROEN PROEVEN; (5) samen invullen en scoren van leerling op het beoordelingsformulier. Docenten maken hierbij goed gebruik van hun aantekeningen. Dit is een goede procedure, belangrijk voor kwalitatief goed beoordelen.

Op de vraag of docenten dit een reële beoordeling van de leerlingen vinden, oordelen de meeste docenten positief. Ze vinden het eindcijfer dat eruit rolt in het algemeen overeenkomen met hun "gevoel" bij een leerling.

Er zijn echter een aantal discussiepunten die veel terugkomen rondom het beoordelen in de Proeve die zeker aandacht vragen voor het vervolg van GROEN PROEVEN:

- alle pilots, zonder uitzondering, maken gebruik van de voorbeeld puntenverdeling die door Groen Proeven bij een proeve geleverd wordt. Een probleem dat hierbij echter ervaren wordt is dat deze puntenverdeling in hun beleving niet overeenkomt met de puntenverdeling te geven op het officiële beoordelingsformulier, waar ineens gevraagd wordt om naar werkprocessen/niveau van werkprocessen/resultaat van werkprocessen en dergelijke te kijken;
- mede door het gebruik van het voorbeeld puntenverdelingsformulier wordt in veel pilots niet in eerste instantie beoordeeld "of de leerling competent is ja/nee";
- de mate van detaillering in de beoordelingsformulieren. Waar sommige docenten juist meer detaillering willen of zelf aanbrengen, vinden anderen dit niet goed en ook niet nodig;
- hoe moet het RG opgenomen worden in de beoordeling? Wat beoordeel je in het RG? En kunnen de scores op het proces en product beïnvloed worden door wat de leerling in het RG zegt? Hierover is onduidelijkheid en onenigheid;
- docenten kijken niet terug naar de competenties in hun beoordeling. Het puntenvoorbeeldformulier en het beoordelingsformulier lokken dit niet uit.

Cijfers geven of niet?

Er is veel discussie over het nut en noodzaak van het geven van cijfers. Is dit nodig? Is dit mogelijk in deze manier van beoordelen?

Belangrijk hierbij is de discussie die veel heerst over wat bepaalt hoeveel punten je de leerling geeft. Wanneer geef je iemand 12 van de 20 punten, wanneer 15 en wanneer 18? Is deze fijnmazigheid mogelijk en noodzakelijk?

Hierin komt wederom de discussie tussen mensen die het gedetailleerder willen en mensen die het juist minder gedetailleerd willen.

Samenhang met CSPE

Er is veel discussie over hoe Groen Proeven samenhangt met het CSPE.

Hierin zien we een aantal opvallende punten van discussie:

- waar sommige docenten de Proeve van Bekwaamheid en de manier van beoordelen hierin goed vinden overeenkomen met de CSPE's, vinden anderen dat dit juist niet het geval is;
- sommige docenten vinden dat de Groen Proeven en de manier van beoordelen gedetailleerder moet worden, zodat het beter aansluit bij het CSPE, terwijl andere

- docenten juist vinden dat de gedetailleerde beoordeling niet tot een reële beoordeling van de leerling leidt, terwijl de Proeve dat wel doet;
- waar sommige docenten vinden dat ze goed kunnen observeren/beoordelen in Groen Proeven, omdat ze ervaringen hebben met het beoordelen in CSPE's, vinden andere docenten het beoordelen van competenties in Groen Proeven toch wel degelijk iets anders dan beoordelen van het CSPE.
- Echter, hoe dan ook, alle docenten vinden de Proeve van Bekwaamheid een goede (betere) voorbereiding van leerlingen op het CSPE.

De organisatie van de Proeve, nu en in het vervolg

Het zal niet tot verbazing leiden dat er veel discussie is over hoe een proeve georganiseerd moet worden en hoe dit ingepast moet worden in het onderwijs.

Relevante vragen op niveau van een Proeve van Bekwaamheid zijn:

- Hoeveel leerlingen kun je tegelijkertijd observeren zodat je wel nog recht doet aan iedere leerling?
- Hoe organiseer je dit voor grotere groepen (praktijk en reflectie)?
- Hoe organiseer je individuele reflectiegesprekken en wat doe je met alle wachtende leerlingen?
- Hoe krijg je authentieke opdrachten/opdrachtgevers?

Relevante vragen op niveau van de schoolorganisatie:

- Hoe vaak zou een leerling een Proeve van Bekwaamheid moeten doen?
- Voor alle beroepsgerichte vakken of alleen voor de keuzerichting?
- Hoe moet een Proeve van Bekwaamheid een plek krijgen in het PTA?

De monitoring van de pilots van dit jaar heeft een aantal interessante organisatorische ideeën opgeleverd en ook vooral wat aandachtspunten voor verdere implementatie van de Proeve van Bekwaamheid.

Ideeën vanuit de pilots voor uitvoering van 1 Proeve van Bekwaamheid

- Als leerlingen allemaal samen in één locatie (bijvoorbeeld een klaslokaal) zijn voor de proeve, kun je grotere groepen observeren dan wanneer ze over een grote ruimte of meerdere ruimten verspreid zijn.
- Als docenten ervaring hebben of opdoen met observeren en vooraf goed besproken hebben waar ze naar gaan kijken, kan het aantal leerlingen dat een docent observeert vergroot worden.
- Leerlingen van verschillende niveaus die tegelijk de Proeve doen door middel van een gekleurd naamkaartje onderscheiden. Zo kan een examiner die onbekend met de leerlingen is, toch de leerling op niveau beoordelen.
- Doordat de Proeve kijkt naar grotere gehelen (naar competenties) is het niet nodig om ieder klein detail van een leerling te zien en te observeren. Dit geeft docenten mogelijkheden meer op afstand te gaan staan en een groter geheel van leerlingen te observeren. Dit is iets wat docenten zich vaak nog niet realiseren.
- Als het onmogelijk is dat beide examinatoren alle leerlingen de hele tijd observeren, is het beter om niet de leerlingen onder examinatoren te verdelen, maar iedere observator alle leerlingen te laten bekijken, maar dan bijvoorbeeld bepaalde aspecten of op verschillende locaties. Zo zorg je toch voor het vier-ogen principe, zonder dat iedere observator alles moet zien.

- Sommige pilots maken gebruik van observaties van de opdrachtgever, de klant, of andere betrokken externe persoon en dergelijke. Maak dan wel duidelijk waar deze persoon op moet letten (door gebruik te maken van de competenties/werkprocessen in de Proeve).
- Er zijn creatieve voorbeelden van 'klanten/opdrachtgevers' die ingevlogen worden: broer, zoon, vrouw, docent van andere locatie, de directeur van de school, de dochter van de directeur.
- In verschillende pilots zijn extra docenten betrokken als beoordelaars of bijvoorbeeld als "klanten op de markt" of iets dergelijks. Om deze docenten ook een beeld te geven van beoordelen met proeven of zelfs mee te laten doen in het beoordelen. Hierdoor kan wellicht enthousiasme gewekt worden of zelfs mogelijkheden gezocht om meer mensen in het onderwijsteam capabel te maken om proeven uit te voeren en te beoordelen. Ook leidt dit tot discussie over mogelijkheden om de proeven/reflectiegesprekken bijvoorbeeld te combineren met taalvaardigheid in Nederlands.
- Verschillende pilots zijn uitgevoerd in carrouselvorm (met name bloem-proeven) om zo veel leerlingen na elkaar te kunnen beoordelen. Deze voorbeelden lijken goed te werken (voor sommige proeven) en ook nog steeds authentiek te zijn.
- Er zijn grote verschillen in de mate waarin scholen met bedrijven in de omgeving samenwerken en daardoor kansen zien om bedrijven of bedrijfsleiders te betrekken bij een proeve. Er zijn allerlei mogelijkheden gezien waarbij de Proeve samen met de bedrijfsleider (bijvoorbeeld een boer) zo zijn ingericht dat deze ook voor de ondernemer voordelen oplevert (de boer doet bijzonder goede en originele ideeën op voor mogelijke nevenactiviteiten). Hierdoor ontstaan er cruciale en waardevolle contacten die opnieuw ingezet kunnen worden voor proeven.
- Tijdens reflectiegesprekken kunnen andere leerlingen nogal eens lang zitten wachten. Hier lopen veel docenten tegenaan. Docenten die hier vooraf over hebben nagedacht hebben relevante andere klussen/opdrachten voor leerlingen bedacht, zodat deze tijd nuttig wordt besteed.
- Een proeve kun je het beste in de ochtend laten beginnen zodat je mogelijke uitloop hebt naar de middag en niet zit met leerlingen die echt naar huis moeten.

Proeve van Bekwaamheid organiseren in het onderwijs

- Zoals in hoofdstuk 2 al aangeven heeft een aardig percentage van de scholen de Proeve van Bekwaamheid al opgenomen in het PTA of in ieder geval omgewisseld met één van de andere praktijktoetsen. Veel scholen hebben ook zeker de wens uitgesproken dit in de toekomst te willen. Zeker ook omdat men het belangrijk vindt dat naar leerlingen gecommuniceerd wordt dat de Proeve van Bekwaamheid een belangrijk onderdeel is.
- Er zijn al voorbeelden van scholen waar vanuit het management uitgesproken is dat er vanaf volgend schooljaar alle leerlingen 1 Proeve van Bekwaamheid in leerjaar 3 moeten doen en 1 in leerjaar 4.
- Proeve van Bekwaamheid opnemen als beoordeling van een aantal voorafgaande WPS-en of andere grote projecten.
- Organiseren van Proeve van Bekwaamheidweken.
- Een combinatie van Proeve van Bekwaamheid uit verschillende contextvelden gebruiken als LandBouwBreed schoolexamen.
- Niemand ziet het als nodig en zinvol om leerlingen in alle contextvelden Proeve van Bekwaamheid te laten doen.

- Proeve van Bekwaamheid uit verschillende contextvelden selecteren die 'even zwaar' zijn en leerlingen de mogelijkheid geven er hier een uit te kiezen.
- NB. Vanuit Groen Proeven wordt al nagedacht over de mogelijkheid om de Proeve van Bekwaamheid een 'moeilijkheidsgraad' mee te geven.*
- Alleen Proeven van Bekwaamheid gebruiken in de praktijkrichting die leerlingen gekozen hebben. Dan wel hierin een aantal Proeven van Bekwaamheid gebruiken om juist groei te kunnen duiden.
  - Proeven van Bekwaamheid moeten niet alleen gezien worden als afsluiting van een schooljaar. Een Proeve van Bekwaamheid past ook goed in het midden van een schooljaar. Juist omdat de Proeve van Bekwaamheid ook veel input voor vervolgonderwijs kan geven. Er moet dus ook gedacht worden aan Proeven van Bekwaamheid op andere tijden van het schooljaar in plaats van alleen aan het einde.
  - Een Proeve van Bekwaamheid kan bijdragen aan het maken van een betere keuze voor een praktijkrichting en in die hoedanigheid wellicht ook als onderdeel van LLB worden gezien.
  - Er wordt nagedacht aan het koppelen van Proeve van Bekwaamheid aan stages.
  - Nadenken over mogelijkheden om leerjaar 3 af te sluiten met het CSPE en vervolgens in leerjaar 4 met leerlingen aan de slag te gaan met hun keuzerichting waarin gebruik kan worden gemaakt van een aantal Proeven van Bekwaamheid waarin leerlingen ook groei kunnen laten zien en bovendien in leerjaar 4 goed worden voorbereid op het MBO.
  - Werken met verschillende Proeven van Bekwaamheid uit verschillende contextvelden biedt mogelijkheden voor flexibilisering van het onderwijs en aansluiten op leerwensen van leerling.
  - Gezamenlijke intake (4 locaties van 1 school), uitvoering van dezelfde proeve en een gezamenlijke evaluatie, heeft geleid tot een gezamenlijk plan van aanpak dat richting College van Bestuur gaat. Mogelijke aanpak voor een brede en gedeelde strategie voor implementatie van Proeve van Bekwaamheid in de opleidingen.

Het organiseren van reflectiegesprekken, zeker individuele gesprekken, blijft een vraagstuk.

6. EVALUATIES GROEN PROEVEN ONTWIKKELGROEPBEGELEIDERS.

Begeleiders vragenlijsten

24 vragenlijsten ingevuld

Wat vindt u er van?	
Authenticiteit	
De praktijksituatie van deze PvB vind ik een realistische situatie.	3.50
De taken die de leerlingen in deze PvB moeten doen zijn realistisch.	3.58
Acceptatie	
Ik heb vertrouwen in de kwaliteit van deze PvB als beoordelingsinstrument.	3.42
Ik vind deze manier van beoordelen belangrijk in het VMBO.	3.75
Deze manier van beoordelen bereidt leerlingen beter voor op het MBO.	3.67
Herhaalbaarheid	
Deze PvB biedt genoeg handvatten voor een zo objectief mogelijk oordeel over de prestaties van de leerling.	3.50
Ik verwacht dat bij deze PvB verschillende examinatoren tot eenzelfde oordeel zullen komen over een leerling.	3.09
Vergelijkbaarheid	
Leerlingen van hetzelfde niveau voeren allemaal dezelfde soort taken uit.	3.41
Leerlingen van hetzelfde niveau worden op vergelijkbare manier beoordeeld.	3.41
De PvB biedt genoeg handvatten om BB, KB, en GL-leerlingen op hun eigen niveau te beoordelen.	3.25
Geschikt voor competentiegericht onderwijs	
In deze PvB worden kennis, vaardigheden en houdingen geïntegreerd (en niet los van elkaar) beoordeeld.	3.33
Deze PvB beoordeelt (professioneel) gedrag.	3.38
Deze PvB beoordeelt het toepassen van kennis en vaardigheden.	3.54
Eerlijkheid	
Ik kon in deze PvB alle expliciet te beoordelen competenties/werkprocessen beoordelen.	3.22
In deze PvB kan ik iedere individuele leerling eerlijk op zijn competenties beoordelen.	3.21
Transparantie	
De praktijksituatie en de taken die leerlingen hierin moesten uitvoeren waren voor de examinatoren helder.	3.08
De instructie voor examinatoren was begrijpelijk.	3.09
Het was voor de examinatoren duidelijk HOE ze de deelnemer in deze PvB moesten beoordelen.	2.95
Het was voor de examinatoren duidelijk WAAROP ze de deelnemer moesten beoordelen (wat de beoordelingscriteria waren).	2.86
Het doel en de functie van het reflectiegesprek waren voor de examinatoren duidelijk.	3.26
Leerlingen begrepen wat er van hen verwacht werd in het praktijkdeel van de PvB.	3.13
Leerlingen begrepen wat er van hen verwacht werd in het reflectiegesprek.	2.91
Het taalgebruik van het materiaal bleek begrijpelijk voor de leerlingen.	3.08
Betekenisvolheid	
Deze PvB is waardevol voor de beroepsvoorbereiding van de leerling (mbo/beroepsrichting).	3.43
Deze PvB geeft waardevolle aanknopingspunten voor de verdere ontwikkeling van de leerling.	2.82

Aansluiting met het onderwijs	
Leerlingen waren goed voorbereid op deze PvB.	3.00
Leerlingen waren goed voorbereid op het voeren van een reflectiegesprek.	2.38
Leerlingen moesten in deze PvB <u>geen</u> dingen doen die voor hen volledig nieuw waren.	2.59
Uitvoerbaarheid	
Het beoordelen van de prestatie van alle individuele leerlingen in de praktijksituatie was praktisch uitvoerbaar.	3.17
Het voeren van een reflectiegesprek met alle individuele leerlingen was praktisch uitvoerbaar.	3.05
Vorbereiding	
De PvB beschreef duidelijk wat de school moest organiseren.	3.09
Het intake-gesprek was een goede voorbereiding op het organiseren van de PvB.	3.45
De organisatie van de PvB verliep goed.	3.30
Leeruitkomsten	
Ik vind dat leerlingen door deze manier van toetsen.....	
- beter leren nadenken over hun eigen handelen (waarom ze dingen doen).	3.61
- meer begrip van de leerstof hebben.	3.27
- meer gemotiveerd zijn om hun best te doen.	3.57
Deze PvB toets of een leerling kan.....	
- plannen.	3.10
- samenwerken	2.76
- nieuwe problemen oplossen.	3.39
- zelf beslissingen nemen.	3.39

Ja/nee vragen (Herhaalbaarheid)	Ja %	Nee %
Alle leerlingen zijn individueel beoordeeld.	96	4
In het beoordelingsformulier was ingevuld hoeveel punten ik aan de verschillende onderdelen van de PvB kon toekennen.	100	-
Ik ben getraind in het observeren en beoordelen van gedrag.	56	45
Ik ben getraind in het voeren en beoordelen van een reflectiegesprek.	37	63
Ik heb de examinatoren vooraf goede instructies gegeven over hoe ze in deze PvB moesten beoordelen.	67	33
Iedere leerling werd door minimaal twee examinatoren beoordeeld.	91	9
o Zo ja, de beide examinatoren kwamen los van elkaar tot ongeveer hetzelfde oordeel over iedere leerling.	90	10
o Zo ja, er was altijd overleg tussen beide examinatoren voordat ze samen tot een eindoordeel kwamen.	85	15

Conclusie uit vragenlijsten

Begeleiders zijn over het algemeen positief over de kwaliteit van de geobserveerde pilots of de Proeve van Bekwaamheidproducten die hieronder liggen (scoren 3-4). De gemiddelde scores van de begeleiders zijn zelfs hoger dan die van de leerlingen en de examinatoren. De aandachtspunten (score lager dan 3) die hieruit komen, komen wel overeen met de aandachtspunten volgens leerlingen en examinatoren:

- Het kwaliteitskenmerk **transparantie** laat ook hier zien dat het examinatoren nog niet helemaal duidelijk is hoe en waarop ze leerlingen moeten beoordelen en dat leerlingen nog niet goed wisten wat te verwachten van het reflectiegesprek.
- Het kwaliteitskenmerk **aansluiting met het onderwijs** laat ook hier zien dat het voorbereidingstraject richting de Proeve nog niet optimaal is.

- De kwaliteitscriteria **herhaalbaarheid** en **vergelijkbaarheid** worden door begeleiders, net als door examinatoren, positief beoordeeld. De kanttekening is dat begeleiders aangeven dat slechts een beperkt gedeelte van de examinatoren getraind zijn in zowel het observeren van gedrag als het voeren van een reflectie-gesprek (*NB. een kleiner percentage dan door docenten zelf aangegeven*).
- Een opvallend verschil met de scores van examinatoren is dat de begeleiders vinden dat de pilots voldoende mogelijkheid bieden om de expliciet te beoordelen competenties daadwerkelijk te beoordelen voor iedere individuele leerling (kwaliteitskenmerk **eerlijkheid**). Dit verschil kan erop duiden dat de competenties dus wel degelijk te zien zijn in uitvoering van de leerling, maar dat docenten dit (nog) niet als competenties herkennen.
- Een ander belangrijk verschil tussen examinatoren en begeleiders, waarbij de begeleiders lager scoren, is de score op *'nadat de leerling beoordeeld was, kreeg de leerling feedback gericht op verdere ontwikkeling'* (kwaliteitskenmerk **betekenisvolheid**). Dit kan ook komen omdat deze feedback niet meer is geobserveerd door de begeleiders, maar het is wel een aandachtspunt voor de toekomst om te bekijken hoe de Proeveresultaten gebruikt worden binnen het vervolgleertraject van leerlingen (zeker in het kader van doorlopende leerlijnen).

Aandachtspunten

Begeleiders hebben ook hun reflecties op de door hen begeleide pilots op papier gezet. Hieruit zijn aandachtspunten gekomen voor (1) specifieke proeven en (2) voor Groen Proeven als geheel; aandachtspunten die iets zeggen over hoe docenten omgaan met Groen Proeven, de implementatie en de benodigde ondersteuning, of aandachtspunten voor de producten van Groen Proeven in het algemeen. Dit rapport gaat alleen in op dit tweede aspect.

De aandachtspunten die hieruit voortkomen, zijn als volgt samen te vatten:

- veel enthousiasme onder docenten gezien, met een hele positieve en open instelling die ook vroegen om feedback van de begeleiders en hier graag van wilden leren;
- veel enthousiaste leerlingen gezien die erg serieus aan de slag zijn;
- op veel scholen zijn beginstappen gemaakt, maar er moet nog veel gebeuren.
  - "Ik had de indruk dat deze mensen met een heel laag Groen Proevengehalte enthousiast zijn geworden voor Groen Proeven."*
  - "De pilot is niet geheel à la Groen Proeven, maar op deze manier zal het moeten, kleine stapjes de juiste richting op."*
- Docenten vervallen geregeld in hun 'traditionele' docentrol waarin zij leerlingen instrueren, helpen en sturen. Docenten hebben moeite met de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid voor uitvoering van de Proeve bij de leerlingen te leggen.
  - "De rol van de examinerator was niet conform de Proeve van Bekwaamheid, men bleef in de rol van meester."*
  - "De docent gaf advies tijdens de Proeve van Bekwaamheid."*
  - "Sommige docenten grepen in, andere docenten niet."*
  - "Je zag dat de docenten de Proeve van Bekwaamheid startten als een les. Ze gingen de opdracht uitleggen en samen met de leerlingen bepalen wat er moest gebeuren."*

Echter, docenten erkennen dit gedrag en geven ook aan dat dit *'natuurlijk docentengedrag'* is en dat ze het het moeilijkste van de hele Proeve vonden om *'mijn mond te houden'*.
- Samenhangend met het vorige punt: "Proeven van Bekwaamheid leken geregeld meer op een lessituatie dan op een beoordelingssituatie".
  - "De Proeve van Bekwaamheid verliep meer als een 'gewone' praktijksituatie; de docent was erg behulpzaam, dat werd ook erg door de leerlingen gewaardeerd."*

Echter, de Proeve van Bekwaamheid als een toetsmoment zoals bedoeld is in Groen Proeven kwam niet uit de verf.”

- Onderscheid in niveaus is onduidelijk. Er wordt bijvoorbeeld niet gewerkt met verschillende rollen. Ook niet in de pilots die bijzonder goed en à la Groen Proeven opgezet en voorbereid waren. Differentiatie blijkt in de praktijk nog moeilijk, vooral wanneer niveaus door elkaar zitten. Differentiatie werkt beter wanneer de groepen niet tegelijkertijd bekeken en beoordeeld hoeven te worden.
- Leerlingen zijn nog te weinig voorbereid op de reflectiegesprekken. Dit soort gesprekken en processen (keuzen beargumenteren en dergelijke) zou meer in het onderwijs moeten zitten.
- Praten over competenties en Proeve van Bekwaamheid moet nog in het onderwijs komen. Zowel docenten als leerlingen zijn hier nog onbekend mee.

Overkoepelende productgerelateerde aandachtspunten:

- er zit nog veel 'ballast' in de templates;
- grote variatie aan Proeven van Bekwaamheid waar docenten uit kunnen kiezen is wenselijk. Dit maakt het laagdrempelig en mogelijk om Proeven van Bekwaamheid te kiezen die beter aansluiten bij verschillende onderwijspraktijken of contexten;
- ruimte in praktijksituatie bieden zodat de school dit kan aanpassen aan de eigen context, met borging van de inhoud van de praktijksituatie uiteraard.

Begeleiden en coachen op locatie

Leden van de Ontwikkelgroep Groen Proeven, die als begeleider hebben opgetreden in een pilot, ervaren de noodzaak van begeleiding en coaching op locatie.

“Met deze positieve ervaring durf ik te stellen: Coachen op locatie is zeer waardevol.”

“De pilot is niet geheel à la Groen Proeven, maar op deze manier zal het moeten, kleine stapjes de juiste richting op. Hiervoor is het coachen en sturen van de docenten noodzakelijk.”

7. REFLECTIES OP DE PILOTS.

In dit hoofdstuk schrijf ik, Judith Gulikers, mijn reflecties en leerervaringen naar aanleiding van alle pilots, intakes en evaluatiegesprekken die ik heb gevolgd en gevoerd.

Hierin zal ik antwoord geven op de volgende vragen:

1. Hoe wordt de kwaliteit van de Proeve van Bekwaamheid *ervaren* door betrokken doelgroepen?
2. Welke factoren beïnvloeden het succes of falen van deze manier van beoordelen?
  - a. Factoren gerelateerd aan de examenstandaarden en aanvullende producten van Groen Proeven (handboek, templates en dergelijke).
  - b. Factoren gerelateerd aan concrete Proeve van Bekwaamheid (ontwikkeld bijvoorbeeld examenstandaard).
  - c. Factoren gerelateerd aan de uitvoerende docenten.
  - d. Factoren gerelateerd aan interne school(organisatie).
3. Welke leervragen/leerbehoefte hebben verschillende betrokkenen voor het ontwikkelen, organiseren en uitvoeren van deze manier van beoordelen:
  - a. voelen docenten zich capabel in ontwikkelen, organiseren en/of uitvoeren van deze manier van beoordelen;
  - b. geloven docenten in deze manier van beoordelen (positieve houding);
  - c. waar en hoe is professionalisering nodig en mogelijk?

Opmerking vooraf

Gedurende het schooljaar 2009-2010 zijn de pilotervaringen al geregeld gedeeld met de projectleiders en de ontwikkelgroep van Groen Proeven. Deze ervaringen hebben geleid tot:

1. veranderingen in docent/leerling templates;
2. tTussenrapportage en presentatie naar aanleiding van de eerste 5 pilots;
3. suggesties voor veranderingen in enkele Proeven van Bekwaamheid;
4. antwoorden voor de kwaliteitsgroep Groen Proeven over bepaalde specifieke vragen met betrekking tot de kwaliteit van de Proeve van Bekwaamheid.

Deze gegevens zullen hier niet herhaald worden.

Samenvatting: hoe staat het met de kwaliteit?

Op basis van bovenstaande evaluaties en mijn persoonlijke ervaringen beschrijft onderstaande tabel een samenvatting van de kwaliteitskenmerken van de Proeven van Bekwaamheid en de aandachtspunten hierbij. Deze tabel bevat hiermee ook de succes- en faalfactoren (aandachtspunten).

Authenticiteit	<p>Over het algemeen goed beoordeeld. Een aantal factoren lijkt de ervaring van authenticiteit (echtheid) sterk te beïnvloeden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • plek van afname (school/bedrijf); • gebruik van opdrachtgever/klant (bij voorkeur fysiek aanwezige, onbekende persoon); • opleveren van echt resultaat/dienst aan opdrachtgever/klant. <p>De echte opdrachtgever en het maken van een echt resultaat waar iets mee gedaan wordt, lijkt belangrijker dan de locatie.</p> <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • De praktijksituatie komt niet altijd uit de verf als het gaat om het
-----------------------	---

	<p>creëren van de <i>'echte sfeer'</i>. Dit wordt mede bepaald doordat leerlingen dit niet zo lezen maar ook doordat de praktijksituatie niet vaak wordt aangepast aan de context van de school.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bovendien geven veel docenten aan dat het vertellen van de praktijksituatie of het schetsen hiervan door de opdrachtgever beter werkt voor het krijgen van het <i>'echte'</i> gevoel. • Werken met een docent als opdrachtgever lijkt voor leerlingen vaak ook al een echte situatie te zijn, echter het werken met een docent als opdrachtgever/klant lijkt ook negatieve effecten te hebben (zie hiervoor de leerling-evaluaties). <p>NB. leerlingen scoren authenticiteit soms laag. Dit komt wellicht door vraagstelling "Ik vind dat de opdracht van deze PvB lijkt op het werken in een <i>echt bedrijf</i>". Een andere vraagstelling in de evaluatie geeft waarschijnlijk een beter beeld.</p>
Acceptatie	<p>Alle partijen zien PvB als belangrijke en goede examinering in VMBO. Vrijwel alle docenten ervaren de PvB als een goede aansluiting op het CSPE.</p> <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Docenten vinden dit ook goede voorbereiding op MBO, terwijl leerlingen dit nog niet zo zien/ervaren. • De relatie tussen PvB en CSPE en de verschillen/overeenkomsten in manier van beoordelen in PvB à la GROEN PROEVEN en in het CSPE verdient aandacht. Sommige docenten vinden dat dit sterk op elkaar lijkt, terwijl anderen vinden dat dit juist niet met elkaar in overeenstemming is.
Vergelijkbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Alle partijen ervaren dat de leerlingen <i>binnen</i> 1 PvB vergelijkbaar beoordeeld worden. • Eenzelfde PvB zal op twee plekken nooit volledig hetzelfde zijn. Echter, de intakegesprekken en standaard intakevragenlijst dragen bij aan het vergelijkbaar inzetten van Groen Proeven PvB's op <i>verschillende</i> scholen. Dit borgt in ieder geval dat de Proeven van Bekwaamheid meer worden ingezet zoals Groen Proeven dit bedoelt. <p><u>Aandachtspunt:</u> Er is zelfs veel vergelijkbaarheid tussen beoordeling van verschillende niveaus, terwijl hier meer differentiatie gewenst zou zijn. Zeker wanneer leerlingen van verschillende niveaus tegelijk de Proeve uitvoeren, wordt in de opdracht/rol/taken/verantwoordelijkheden geen of erg weinig verschil gemaakt tussen niveaus. Wanneer niveaus niet gemengd zijn werkt deze differentiatie iets beter. Dit komt ook voor een groot deel doordat docenten met name de praktijksituatie van de proeve gebruiken om de proeve op te zetten en niet kijken naar de verdere uitleg in de docentversie van wat van de verschillende niveaus verwacht wordt.</p>
Herhaalbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Meeste docenten hebben gevoel dat de Proeve leidt tot een reëel oordeel van de leerling. • In vrijwel alle pilots wordt met minimaal 2 examinatoren beoordeeld en is tussen 2 examinatoren overleg om te komen tot eindoordeel. • Er is hoge mate van overeenstemming tussen docenten. • De cijfers van veel pilots laten zien dat er wel degelijk gedifferentieerd wordt tussen leerlingen. <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ondanks dat docenten het meestal met elkaar eens zijn in het oordeel, wordt er niet altijd op competenties of werkprocessen beoordeeld (zie bijlage 2 voor een typerend voorbeeld). Dit komt

	<p>voornamelijk doordat docenten nog geen duidelijk beeld hebben van wat competenties/werkprocessen zijn en hoe je die ziet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meeste docenten gebruiken puntenverdelingsvoorbeeld voor beoordeling en niet beoordelingsformulier, vraag is of dit leidt tot de holistische beoordeling die Groen Proeven nastreeft. De vraag: "Is de leerling competent?" wordt eerder áchteraf dan vooraf beantwoord. • Slechts een klein percentage van betrokken docenten is getraind in observeren van gedrag en voeren van reflectiegesprekken. • Puntenverdelingsvoorbeeld en beoordelingsformulier matchen niet één op één in de ogen van docenten. • Er is veel discussie over mate waarin dit puntenverdelingsformulier juist meer of juist minder gedetailleerd moet zijn.
Eerlijkheid	<p>Eerlijkheid heeft in eerste instantie betrekking op de vraag of deze beoordeling niet bepaalde groepen leerlingen benadeelt of bevoordeelt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opvallend hierbij is dat docenten in verschillende pilots aangeven dat deze manier van beoordelen positief uitpakt, ook juist voor probleemleerlingen (gedrags- en leerproblemen). <p>Daarnaast gaat eerlijkheid om de vraag of je de proeve leerlingen de kans geeft hun competenties te laten zien en examinatoren om deze te beoordelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Groen Proevenbegeleiders zijn hier positiever over de vraag of in de PvB's de competenties van iedere individuele leerling goed beoordeeld kan worden en uitgedaagd worden. <p><u>Mogelijke verklaring:</u> competenties komen wel tot uiting in proeve (gezien door Groen Proevenbegeleider), maar docenten en leerlingen hebben (nog) niet zo'n duidelijk beeld van hoe je competenties ziet of kunt laten zien</p> <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Beoordelingsformulier 'dwingt' docenten niet terug te kijken naar de competenties van de leerlingen, waardoor het kijken naar en beoordelen van de 4 competenties vaak niet aan bod komt. • Docenten hebben nog niet altijd de 4 competenties benoemd in de PvB in het achterhoofd bij de inrichting van de Proeve. • Docenten ervaren individuele beoordeling als moeilijk als leerlingen samen aan de slag zijn. Of niet alle leerlingen doen alles, of kijken bij elkaar af waardoor je niet weet of ieder individu het ook zelf kan. • Sommige Proeven van Bekwaamheid die eigenlijk geen samenwerking vragen (niet een van de 4 te beoordelen competenties) worden wel in samenwerking uitgevoerd.
Geschiktheid voor CGO	<p>Over het algemeen goed beoordeeld.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Scholen verwachten dat PvB's mooi passen bij competentiegericht onderwijs (WPS, grotere opdrachten) en vooral impuls gaat geven aan CGO. • Docenten die opgeleid zijn in CGO kunnen beter uit de voeten met PvB en zien PvB als een kans om meer CGO te gaan werken. <p><u>Aandachtspunt:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Slechts een heel klein deel van de pilotscholen heeft al concrete stappen genomen richting competentiegericht onderwijs. • Praten over competenties gebeurt nog niet onder docenten. • Docenten vinden het woord 'competenties' te moeilijk voor leerlingen. Ze zouden eerder over 'vaardigheden' willen spreken. De vraag is of dit de bedoelde integratie van kennis, vaardigheden en houdingen in gedrag teweeg brengt.

	<ul style="list-style-type: none"> • Sommige docenten zijn nog teveel op kennis gericht: “qua kennis is hij competent”, of geneigd tot kennisvragen in het reflectiegesprek. • Andere docenten behandelen de PvB juist meer als een vaardigheidstoets. • Bij CGO hoort ook meer verantwoordelijkheid en keuzevrijheid voor de leerling. De leerlingen ervaren dit nog niet zo, leerlingen zijn dit ook nog niet gewend en veel docenten geven dit ook nog niet (docentsturing in plaats van leerlingsturing).
Transparantie	<ul style="list-style-type: none"> • Alle partijen ervaren nog wel enige mate van onduidelijkheid in wat een PvB is, wat hierin de bedoeling is en wat hierin beoordeeld (moet) worden. Echter, dit komt voor een groot deel door de nieuwigheid van de manier van beoordelen en de Groen Proevenproducten. • Er zijn weinig klachten over dat leerlingen de leerlingversies niet zouden kunnen begrijpen. • Leerlingen geven vrijwel allemaal aan dat ‘de opdracht in de PvB’ duidelijk was en dat ze hiermee goed genoeg wisten wat ze moesten gaan doen. <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Zowel docenten als Groen Proevenbegeleiders zien dat het voor examinatoren nog niet helemaal duidelijk is HOE en WAAROP in een PvB beoordeeld moet worden. Dit vraagt begrip achter deze manier van beoordelen, oefening en ervaring. • De docentversies zijn te veelomvattend en worden daardoor vaak niet in zijn geheel gelezen/begrepen. Docenten vinden het veel papierwerk • De informatie in de docentversie over beoordelen staat op 4 verschillende bladzijdes. Dit vinden docenten onoverzichtelijk en moeilijk overdraagbaar naar andere collega’s die examinator moeten zijn. • De voorbeeld-puntenverdeling en het beoordelingformulier komen in de ogen van docenten niet overeen en leiden daardoor tot onduidelijkheid • De competentie/werkprocesmatrix wordt in zijn geheel niet begrepen en niet gebruikt. • Leerlingen hebben vaak een aardig, maar niet volledig beeld van waar ze op beoordeeld worden in de PvB. • Vrijwel geen enkele leerling heeft weleens van competenties gehoord. • Leerlingen lezen niet. Alle docenten geven aan dat het noodzakelijk is om in ieder geval deel 1 (maar vaak ook deel 2) klassikaal met leerlingen door te spreken.
Betekenisvolheid	<p>Alle partijen zien de PvB als waardevol in het leertraject van de leerling, maar dit wordt nog niet ten volle benut.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De PvB wordt op sommige scholen speciaal ingezet als leermiddel (formatieve beoordeling of intake) om het daarop volgende onderwijs en leertraject aan te passen. • In sommige pilots wordt de PvB opgenomen in het portfolio van de leerling. • Opvallend is dat veel leerlingen spontaan zeggen dat ze de PvB “leerzaam” vonden. Zie de evaluatie van leerlingen over wat ze allemaal geleerd zeggen te hebben <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen zien nog niet de relatie tussen de PvB en het MBO, terwijl docenten dit unaniem een belangrijk doel en een belangrijke meerwaarde van de PvB vinden. • Er wordt nog weinig feedback gegeven naar aanleiding van de PvB.

	<p>Een docent gaf expliciet aan dit te missen in de ‘procedure van Groen Proeven’.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De PvB wordt nog niet in het kader van de doorlopende leerlijn geplaatst. De competentiewerkprocesmatrix zou hier een goed hulpmiddel voor kunnen zijn. Hierin kan aangegeven worden wat de sterke en zwakkere punten (qua competenties) van de leerling zijn en geven daarmee informatie en input voor vervolg (in het VMBO, voor MBO, of zelfs voor latere werk).
<p>Aansluiting met het onderwijs</p>	<p>Hierin zien alle partijen nog verbetering. Het voortraject heeft leerlingen (nog) niet adequaat voorbereid op de uitvoering van de PvB.</p> <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • De leerling-vragenlijsten lieten zien dat GL-ers zich het minst goed voorbereid voelen. Wellicht heeft dit te maken met het meer theoretische onderwijs voor GL-ers. • Competenties zijn nog geen onderdeel van de VMBO-opleidingen. Vrijwel geen enkele leerling heeft weleens van competenties gehoord • Het onderwijs werkt nog veel met losse onderdelen en kleine taken, terwijl de PvB om grote complexe taken gaat waarin verschillende activiteiten geïntegreerd worden en leerlingen bovendien kennis, vaardigheden en attitudes samen moeten laten zien • In de PvB krijgen leerlingen meer verantwoordelijkheid, moeten meer zelf keuzes maken en kunnen niet meer alles vragen aan docenten. Dit vinden leerlingen wel goed, maar zijn ze niet gewend en zou al in het onderwijs geoefend moeten worden. • Het onderwijs moet leerlingen voorbereiden op het soort vragen dat gesteld wordt in het reflectiegesprek. • Plannen, het maken van plannings en het uitvoeren hiervan, komt nog weinig aan bod in het onderwijs. Hierdoor komt het onderdeel plannen in veel pilots nog niet goed uit de verf. Nb. Hierin zijn grote verschillen te zien wanneer docenten wel werken met plannings in het onderwijs. Deze leerlingen zijn goed in staat zelf plannings te maken in de Proeve. • Opvallend is wel dat vrijwel alle leerlingen zeggen niet geleerd te hebben voor de PvB en ook niet te weten wat ze zouden moeten leren/voorbereiden. Ondanks dit is toch het grootste deel van de leerlingen in staat de PvB ‘te halen’. <p><u>Overdenkingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sommige leerlingen geven aan: <i>“Ik had niet geleerd, maar ik ervaarde tijdens de Proeve dat ik toch veel geleerd had de afgelopen tijd, want ik kon het gewoon!”</i> Als dit het geval is, dan lijkt er sprake van een mooie aansluiting tussen onderwijs en PvB. - Andere voorbeelden laten echter zien dat ook leerlingen slagen voor een Proeve van Bekwaamheid terwijl ze geen competent gedrag laten zien, omdat docenten niet op competenties beoordelen, maar op kennis: <i>“qua kennis is hij/zij competent”</i> (zie bijlage 2 voor voorbeeld hiervan).
<p>Uitvoerbaarheid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • In de pilots is men over het algemeen positief over de uitvoerbaarheid van de PvB. Echter veel docenten rapporteren dat ze in deze pilot van het management de ruimte hebben gekregen om alles te doen wat ze wilden. Met andere woorden, dit zijn ideale situaties die (hoogstwaarschijnlijk) niet gelden voor de normale onderwijssituatie. • Positief is zeker dat veel (maar lang niet alle!) pilots goede

	<p>ondersteuning en ruimte van management hebben gekregen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er wordt wel veel nagedacht over mogelijke organisatiestructuren voor het implementeren van de Proeve van Bekwaamheid (zie hiervoor het kopje 'de organisatie van de PvB, nu en in het vervolg'). <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning van management in zin van ruimte, tijd, motivatie, zijn noodzakelijk voor implementatie en uitvoerbaarheid. • Hoe is de uitvoerbaarheid onder normale onderwijsomstandigheden? Vrijwel alle pilotscholen geven aan volgend schooljaar verder te willen gaan met de Proeve van Bekwaamheid en dit te willen uitbreiden. Het verdient aanbeveling om niet alleen de pilots te monitoren, maar ook welke implementatiestrategieën en organisatievormen scholen ontwikkelen om dit breder in de school te implementeren. • Op de meeste scholen ervaart men individuele reflectiegesprekken als een meerwaarde boven groepsgesprekken, maar er zijn ook voorbeelden waarbij men heel enthousiast is over groepsreflectiegesprekken, mits er dan beurten aan alle leerlingen worden gegeven. De organisatie van (individuele) gesprekken is een grote uitdaging. • Docenten vinden dat het observeren van grotere groepen leerlingen, of in Proeven van Bekwaamheid waar op meerdere plekken gewerkt wordt, om meerdere observatoren vraagt om alle individuele leerlingen recht te doen. • Echter, het trainen van docenten in het observeren van competenties, in plaats van het willen zien van ieder detail van iedere leerling, kan hierbij helpen.
<p>Cognitieve complexiteit</p>	<p>Dit criterium gaat erom of de PvB het juiste denkniveau van leerlingen beoordeeld.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen ervaren in hoge mate dat ze in de PvB (in het reflectiegesprek) moeten en mogen vertellen hoe ze de praktijksituatie hebben aangepakt. Zij ervaren dit ook zeker als positief en prettig dat ze dit <i>'eens mogen vertellen'</i>. Ze voelen zich serieus genomen en vinden het ook belangrijk dat er dus niet alleen naar de uitkomst, maar ook naar hun redenering gevraagd wordt. • Onder docenten is er een groot verschil in de mate waarin men verwacht dat leerlingen kunnen vertellen over wat ze gedaan hebben en wat het belang hiervan en van reflectie is. Docenten die competentiegericht zijn <i>'opgeleid'</i> zijn hier positiever over, verwachten dat leerlingen dit beter kunnen en zien hier meer meerwaarde in. Opvallend positief is te zien dat docenten na uitvoering van de pilot vrijwel unaniem positief zijn over het reflectiegesprek en hetgeen leerlingen hierin laten zien. Veel docenten zijn verbaasd over het niveau dat leerlingen hierin laten zien. • Opvallend hierbij is tevens dat in verschillende pilots expliciet wordt aangeven dat in het reflectiegesprek niet de makkelijkste praters het beste eruit komen, maar juist de stillere leerlingen. • Veel docenten geven aan de STAR-voorbeeldvragen uit Groen Proeven te gebruiken tijdens het reflectiegesprek. <p><u>Aandachtspunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Het reflectiegesprek vraagt goede gesprekstechnieken van docenten. • Ongeveer de helft van docenten geeft aan getraind te zijn in voeren van reflectiegesprekken. Volgens Groen Proevenbegeleiders (en Judith Gulikers) is het echte percentage veel lager. Het is opvallend dat niet veel docenten uit zichzelf expliciet aangeven moeite te hebben met het reflectiegesprek. Het is nog de vraag of dit komt

	<p>omdat ze het echt goed kunnen of omdat ze zich niet bewust zijn van wat een goed reflectiegesprek betekent. <i>NB. Ik, Judith Gulikers, moet wel zeggen dat ik een aantal zeer goede voorbeelden van reflectiegesprekken gezien heb en in die zin positief ben.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Docenten geven aan dat het goede gesprekstechnieken vraagt om zeker bij de stillere leerlingen goed door te blijven vragen.
Onderwijsgevolgen	<p>Een goede competentiegerichte beoordeling heeft ook een belangrijke (positieve) invloed op het onderwijs, het lesgeven van docenten en het leren van de leerling.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het grote merendeel van de pilots laat zien dat docenten, leidinggevend en leerlingen, de PvB ook ervaren als een leermoment dat feedback geeft voor vervolg. Docenten staan ook erg open voor feedback en willen graag leren van hun pilotervaringen. Op meerdere plekken geven docenten aan concrete ideeën op te hebben gedaan voor hoe ze hun onderwijs volgend jaar anders gaan aanpakken. • De begeleiding op locatie, de intake en evaluatiegesprekken en de uitwisseling met andere docenten van andere scholen wordt hierbij als zeer waardevol ervaren. • Door de PvB op te nemen als onderdeel van het portfolio van de leerling, kan de PvB naast een beoordelingsmoment ook meer als een leermoment gebruikt worden. <p>Ondanks dat dit structureler en steviger kan worden ingezet, is het overduidelijk dat de Groen Proevendoelstelling om met de Proeve van Bekwaamheid een impuls te geven aan competentiegericht onderwijs, zeker behaald is.</p>

Leerbehoeften

Een van de vragen waar dit slothoofdstuk op terug zou komen is:

Voelen docenten zich capabel in het ontwikkelen, organiseren en/of uitvoeren van deze manier van beoordelen?

Naar aanleiding van de pilots zou ik willen concluderen dat veel docenten en leidinggevend nog niet goed kunnen inschatten of ze capabel zijn en wat hun leerbehoeften zijn, omdat de producten van Groen Proeven en de verandering naar competentiegericht beoordelen nog te nieuw is. Deze eerste pilots en de begeleidings-procedure die we hierbij gebruiken hebben (namelijk op locatie), heeft docenten bewust gemaakt van wat er allemaal moet veranderen om op deze manier te gaan beoordelen, wat dit van hen en hun school vraagt en wat daardoor een aantal van hun leerbehoeften zijn.

Succesvolle implementatie en professionalisering vraagt mijns inziens vooral verandering van opvattingen van alle betrokken over wat leren/beoordelen is, ondersteuning op locatie, leren van elkaar en ondersteuning van management. Het is belangrijk dat docenten inzicht krijgen in wat de producten van Groen Proeven betekenen voor hen persoonlijk in hun onderwijs, op hun school en binnen hun onderwijsprogramma.

Competentiegericht beoordelen vraagt een andere manier van aankijken tegen leerlingen, leren, onderwijs en beoordelen. Veel docenten zijn zich hier (nog) niet van bewust. De uitspraak van een docent is tekenend hiervoor: *“Qua kennis is hij*

competent”. Voor het kwalitatief goed inzetten en implementeren van Groen Proeven, is het noodzakelijk dat de opvattingen van docenten expliciet gemaakt worden en uitgedaagd worden om te veranderen. Mijn ervaring dat de opvattingen van docenten erg verschilde voor docenten die competentiegericht opgeleid zijn, sterkt dit idee. Zij lijken beter uitgerust om een Proeve van Bekwaamheid uit te zetten zoals bedoeld door Groen Proeven.

De monitoringsprocedure die dit schooljaar gevolgd is, heeft hier, mijns inziens, goed aan bijgedragen. Net als de Groen Proevenbegeleiders geloof ik dat de ondersteuning, intervisie en directe en concrete feedback op locatie een sterke en waardevolle manier van professionaliseren van docenten is. Hoofdstuk 3 (reflectie op de intakes) heeft hier al meer informatie over gegeven.

Onderstaande opsomming beschrijft de onderdelen die aanvullende aandacht verdienen voor kwaliteitsborging en goede implementatie van Groen Proeven.

Beelden bij competenties

Beelden krijgen bij competenties en werkprocessen en dit concreet kunnen vertalen naar een proeve. Docenten hebben nog geen duidelijk beeld van wat competenties zijn en hoe ze dit in hun onderwijs zien.

Vragen hierbij:

- Wat betekent “beslissen en initiëren”? Hoe kan ik dit zien in deze proeve op mijn school?

Product Tips:

- Beoordelingsformulier moet docenten expliciet terug laten kijken naar de 4 competenties.
- Er wordt nu niet gewerkt met de competentie-werkprocesmatrix. Deze matrix is (nog) onduidelijk, zowel voor docenten als voor leidinggevenden. Echter, dit instrument zou juist hét instrument kunnen zijn voor het geven van feedback, het opbouwen van een portfolio en om de Proeve van Bekwaamheid te gebruiken in een doorlopende leerlijn. Na uitleg zien veel docenten en leidinggevenden hier deze mogelijke meerwaarde, maar het gebruik op deze manier is nog ver weg.

De PvB is een beoordelingssituatie en geen lessituatie: rol van de docent en de leerling

In verschillende pilots lijkt de uitvoering van de Proeve van Bekwaamheid meer op een praktijklessituatie in plaats van op een beoordelingssituatie. Dit heeft uiteraard ook te maken met de nieuwigheid van deze Proeve, maar dit verdient wel aandacht. Docenten vallen makkelijk terug in hun lesgevende rol van docent (instructies geven, vragen beantwoorden, helpen, tips geven en dergelijke) en de leerlingen zijn over het algemeen geneigd om alles direct te vragen en dan ook antwoord/hulp te krijgen. In zowel competentiegericht beoordelen als competentiegericht onderwijs moet de rol van docent en student heroverwogen te worden. Er zijn grote verschillen in de mate waarin docenten de vrijheid en verantwoordelijkheid aan leerlingen durven geven en daadwerkelijk geven. Hiermee hangt ook samen de verwachting van docenten over de mate waarin zij denken dat leerlingen deze vrijheid en verantwoordelijkheid aan kunnen. In veel pilots blijkt echter dat leerlingen over het algemeen meer zelfstandigheid aankunnen dan docenten gedacht hadden.

Dilemma's

Er wordt nog weinig gewerkt met dilemma's. Veel docenten zien wel dat je in een dilemmasituatie echt kunt zien wat een leerling in zijn mars heeft, maar het bewust inbrengen van dilemma's gebeurt nog niet veel. Soms was dit een bewuste keuze om deze eerste pilot niet ingewikkelder te maken dan nodig, maar er zijn ook andere overwegingen:

- Is het vooraf inbrengen van dilemma's wel echt (docenten vinden dit nep)?
- Voor iedereen hetzelfde dilemma inbrengen kan niet, want dan kijken leerlingen bij elkaar of is het voor de latere leerling geen dilemma meer.
- In een praktijksituatie doen zich vanzelf wel dilemma's voor. Mag je hier niet op inspringen?

Dit vraagt opnieuw overdenking. Het idee van Groen Proeven om met vooraf ingebouwde dilemma's te werken is om alle leerlingen in een **vergelijkbare** situatie te brengen en te verzekeren dat bepaald gedrag (en daarbij horende competenties) uitgelokt wordt (**eerlijkheid en vergelijkbaarheid en herhaalbaarheid**). Dit wordt door docenten in ieder geval (nog) niet op deze manier gezien.

Differentiatie van niveau

Dit gebeurt bijna niet. Als verschillende niveaus in een proeve gemengd zijn, wordt vrijwel alleen onderscheid gemaakt via het puntenverdelingsvoorbeeld voor BB, KB, en GL. Er wordt niet gewerkt met verschillende rollen, verantwoordelijkheden of taken.

Er zijn wel voorbeelden waarbij eenzelfde Proeve van Bekwaamheid wordt uitgevoerd met verschillende niveaus, maar op verschillende momenten (dus niet door elkaar). Hier lijkt een differentiatie naar niveau makkelijker te gaan, echter ook hierin wordt niet gewerkt met rollen en taken van verschillende niveaus. Hierbij haal ik de discussie aan die we hadden bij het evaluatiegesprek met 3 Helicon locaties. Dit geeft een beeld van hoe gedacht wordt over niveaudifferentiatie.

Iedereen is het erover eens dat de Proeve van Bekwaamheid geschikt is voor ieder niveau en ook voor niveaus die door elkaar gebruikt kunnen worden.

Twee soorten aanpakken worden besproken:

1. *Vast stramien in omgaan met niveaus:*
  - *BB: krijgt alles aangereikt,*
  - *KB: moet zelf kiezen,*
  - *GL: ingebracht dilemma.*
2. *Allemaal precies dezelfde Proeve van Bekwaamheid, maar vooraf afspreken welke fouten BB-er meer mag maken of welke onderdelen minder meetellen bij lager niveau. Bijvoorbeeld allemaal orderbon en BTW-bon maken, maar dit hoeft bij BB-er niet correct te zijn en bij GL-er wel.*

Plek en rol van het reflectiegesprek in de Proeve van Bekwaamheid

Het gaat hier met name om het verschil tussen een reflectiegesprek als onderdeel van een beoordeling en een reflectiegesprek als feedback gesprek na beoordeling

Vragen hierbij:

- Wat zijn de rollen van de examinatoren en van de leerling in het reflectiegesprek (voornamelijk vertelt de docent of de leerling)?

- Beoordeel je eerst voorbereiding, proces en product voordat je het reflectiegesprek voert of kan informatie in reflectiegesprek de beoordeling van voorbereiding, proces en product nog beïnvloeden?

Beoordelen in de Proeve van Bekwaamheid

Beoordelen in een Proeve van Bekwaamheid is behoorlijk anders dan beoordelen zoals men nu gewend is. Het is nog onduidelijk *hoe* en *waarop* precies beoordeeld moet worden in een Proeve van Bekwaamheid. Dit hangt uiteraard samen met het eerder benoemde punt van een nog geen goed beeld hebben van wat competenties zijn en hoe deze zichtbaar zijn.

Beter kunnen beoordelen in de Proeve van Bekwaamheid vraagt om:

- beter begrip achter de ideeën van competentiegericht beoordelen en het verschil met hoe nu vaak beoordeeld wordt (met name in praktijktoetsen en theorietoetsen);
- gezamenlijk bespreken (binnen een Proeve van Bekwaamheid op een school) wat men wil gaan beoordelen, waar men naar gaat kijken in de Proeve van Bekwaamheid en wat men wil horen en beoordelen in het reflectiegesprek;
- oefenen in observeren van competenties (bijvoorbeeld Wacker methode);
- oefenen met voeren en beoordelen van reflectiegesprekken;
- concrete voorbeelden uit de eigen praktijk bekijken en bespreken (zie voorbeeld in bijlage 2);
- bij elkaar kijken en feedback geven en krijgen (binnen een school, maar ook tussen scholen);
- samen oefenen met het beoordelingsformulier van Groen Proeven.

Product Tips voor Groen Proeven:

- Informatie over beoordelen in een proeve in de docentversie meer integreren. Nu op 4 bladzijden.
- Puntenverdelingsvoorbeeld en beoordelingsformulier meer laten overeenstemmen. Docenten gebruiken nu meestal puntenvoorbeeld in plaats van beoordelingsformulier.
- vier te beoordelen competenties terug laten komen op beoordelingsformulier.

Vorbereiding op de proeve: effect op het onderwijs

Groen Proeven heeft in eerste instantie als doel om de schoolexamens van het VMBO te verbeteren. Een tweede belangrijk doel is het geven van een impuls aan het competentiegerichte onderwijs in het VMBO (kwaliteitskenmerk **onderwijsgevolgen**). Groen Proeven en de Proeve van Bekwaamheid lijken inderdaad een impuls te geven aan het beoordelen in de praktijkgerichte vakken en tevens een impuls te geven aan het (competentiegerichte) onderwijs.

Vrijwel alle scholen realiseren zich dat het onderwijs moet veranderen om Groen Proeven goed in te voeren. Er zijn ook enkele scholen die vinden dat Groen Proeven juist goed past op hun, recent veranderd, onderwijs: WerkPlekkenStructuur, werken met projecten. Er zijn veel punten opgekomen die in het onderwijs veranderd zouden moeten worden:

- werken met grotere opdrachten, in plaats van allemaal losse onderdelen;
- praten over en werken aan competenties/werkprocessen;
- werken met opdrachtgevers/klanten;

- reflecteren met leerlingen: waarom kies je hiervoor? Hoe heb je dit aangepakt? Waarom werkte deze aanpak voor jou;
- meer aandacht voor het leren plannen en het maken van plannings. Dit komt in weinig pilots goed uit de verf, omdat dit nog niet veel gedaan wordt op school. Leerlingen zijn nog niet gewend om plannings te maken en begrijpen het nut ervan ook niet;
- rol van docent: minder sturen, meer verantwoordelijkheid/zelfstandigheid bij leerlingen leggen, reflectie stimuleren;
- rol leerling: leren omgaan met grotere opdrachten, meer onzekerheid, meer zelfstandigheid en zelf keuzes maken. Leren reflecteren op ervaringen.

Gebruik van de Proeve van Bekwaamheid in het leerproces, feedback en voor de doorlopende leerlijn

De Proeven van Bekwaamheid worden naast summatief ook op verschillende plekken formatief ingezet en opgenomen als onderdeel in het portfolio. Echter, een Proeve van Bekwaamheid (ook wanneer deze summatief gebruikt wordt) kan meer gebruikt worden om vooruit te kijken, in plaats van alleen terug te kijken en tevens voor het creëren van doorlopende leerlijnen.

Om dit sterker in te zetten zijn er mijns inziens een aantal aandachtspunten:

- competenties, praten over en werken aan competenties en werken met Proeve van Bekwaamheid moet een geïntegreerd onderdeel van het onderwijs worden;
- opnemen van de te beoordelen competenties op het beoordelingsformulier, zodat hierop meteen gezien kan worden welke competenties leerlingen hebben laten zien;
- gebruik van de competentie/werkprocesmatrix om te rapporteren waar de sterke en zwakkere punten van een leerling zitten;
- beide bovengenoemde documenten opnemen in het portfolio van de leerling;
- feedback geven aan en bespreken met leerlingen na afloop van de Proeve van Bekwaamheid (dus na de beoordeling en niet in het reflectiegesprek). Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de beoordelingsformulieren en de competentie/werkprocesmatrix. Op die manier kan de feedback ook iets later dan direct na de Proeve besproken worden;
- docenten zien de Proeve van Bekwaamheid als een goede voorbereiding op het MBO. Leerlingen ervaren dit nog helemaal niet zo. Dit vraagt explicietere communicatie.

Groen Proeven zou kunnen overwegen suggesties te doen voor het geven van feedback naar aanleiding van een proeve (zie ook “competentie/werkprocesmatrix”) en het daarmee meer te plaatsen in doorlopende leerlijnen.

Organisatie van de Proeve

Hiervoor verwijst ik terug naar het onderdeel “de organisatie van de Proeve, nu en in het vervolg”.

Ondersteuning van leidinggevende

De huidige pilots zijn vaak onder ‘ideale’ omstandigheden uitgevoerd. Docenten hebben op veel locaties veel mogelijkheden gekregen om te experimenteren. Deze ondersteuning in termen van ruimte, tijd en motivatie is door docenten erg gewaardeerd en als cruciaal ervaren voor de uitvoering. Echter, de normale onderwijspraktijk werkt niet in deze ‘ideale’ omstandigheden.

Aanbeveling

Het verdient aanbeveling om niet alleen eerste pilots te monitoren, maar ook te onderzoeken welke implementatiestrategieën en organisatiestructuren scholen ontwikkelen om de Proeve van Bekwaamheid grootschaliger te implementeren in hun onderwijs.

Website

De website **www.groenproeven.nl** was geen expliciet onderdeel van de evaluatiegesprekken, maar een aantal aandachtspunten is wel te benoemen:

- website is nog weinig bekend en wordt nog weinig gebruikt;
- docenten 'klagen' geregeld over het moeilijk kunnen openen van aantal proeven of moeilijk kunnen printen ervan;
- verschillende Proeve van Bekwaamheid op de website hebben niet alle niveaus (BB, KB, GL). Dit is onduidelijk en voor docenten niet doorzichtig waarom dit zo is;
- docenten vragen een grotere variatie aan Proeven van Bekwaamheid op de site;
- docenten vinden de mogelijkheid om zelf een Proeve van Bekwaamheid te maken in de templates aantrekkelijk, maar ik heb nog niet gezien dat ze dit ook gebruiken;
- geen enkele docent heeft een keer gesproken over de examenstandaarden of referentiematrixen;
- er zijn allerlei leuke voorbeelden van Proeven van Bekwaamheid of relevante producten, die door scholen gemaakt zijn binnen een Proeve van Bekwaamheid, die als inspiratie voor anderen zouden kunnen dienen (onder 'producten van derden'). De website kan hier veel meer gebruik van maken. Juist de uitwisseling van concrete ideeën vinden docenten erg waardevol. Wellicht is het interessant om docenten de mogelijkheid te bieden zich in te schrijven op de website en dat ze dan een bericht krijgen als er wat is toegevoegd. Dit kan ook het gebruik van en betrokkenheid bij de website en het project vergroten.

8. EINDCONCLUSIE.

De monitoring van de Groen Proevenpilots is uitgevoerd binnen het project Groen Proeven en het WURKS I programma 'kwaliteit van competentiegericht beoordelen' dat wordt uitgevoerd door Judith Gulikers, ECS/WUR.

De bevindingen geven input aan het vervolgprogramma van Groen Proeven zoals vastgesteld door het Ministerie LNV in de subsidiotoekenningsbrief.

Hierin staan de twee hoofddoelstellingen van Groen Proeven benoemd als:

De vernieuwde competentiegerichte schoolexamens moeten

- 1. de doorlopende leerloopbaan van de vmbo-groenleerling richting mbo en toekomstig beroep versterken én*
- 2. tot een kwaliteitsverbetering leiden ten aanzien van de competentiegerichte schoolexaminering van zowel de producten als het proces.*

Wat kunnen de monitoringsbevindingen hierover zeggen?

Het VMBO laat een groot enthousiasme zien, zowel onder docenten als veel van hun leidinggevendenden. Alhoewel er discussie is over de mate waarin Proeve van Bekwaamheid en CSPE in manier van beoordelen gelijk of juist zeer verschillend zijn, zijn alle docenten ervan overtuigd dat de Proeve van Bekwaamheid leerlingen beter voorbereidt op de CSPE's. In een behoorlijk aantal pilots is de Proeve van Bekwaamheid al opgenomen als onderdeel van het PTA en veel docenten en leidinggevendenden hebben de wens uitgesproken dit in de nabije toekomst zeker te willen opnemen in het PTA (met een behoorlijk gewicht).

Daarnaast vindt de grote meerderheid van alle betrokken docenten en leidinggevendenden de Proeve van Bekwaamheid een grote verbetering in de voorbereiding en aansluiting op het MBO.

Dit rapport laat hierbij nog wel de nodige kanttekeningen zien: leerlingen zien het verband met het MBO (nog) niet zo en de Proeve van Bekwaamheid kan nog veel meer ingezet worden voor het creëren van een doorlopende leerlijn. Maar de eerste stappen zijn zeker gezet en docenten en leidinggevendenden zien de Proeve van Bekwaamheid als een stimulans om het onderwijs te veranderen richting meer competentiegericht onderwijs waarin meer aandacht is voor reflectie en leerling-sturing. De pilots laten nu zien dat er nog (grote) veranderingen in het VMBO-onderwijs nodig zijn om goed aan te sluiten op de Proeve van Bekwaamheid en de Proeve van Bekwaamheid tevens optimaal te gebruiken voor het creëren van een doorlopende leerlijn.

De implementatie van Groen Proeven vraagt vooral veel ondersteuning bij het veranderen van de beelden die docenten hebben van leren, onderwijzen, beoordelen, en competenties. De monitoringsprocedure die dit jaar binnen Groen Proeven is gebruikt is zeer waardevol geweest voor het expliciet maken van de beelden van docenten en de bedoelde beelden van Groen Proeven. Het intakegesprek voor het begrijpen van de ideeën achter Groen Proeven en de vertaling hiervan naar de eigen context, de begeleiding op locatie en directe feedback naar aanleiding van uitvoering van de Proeve zijn hierbij zeer waardevol gebleken. Dit is een krachtige manier van professionaliseren van docenten en tegelijkertijd zo goed mogelijk borgen van de kwaliteit van de uitgevoerde Proeve van Bekwaamheid. Dit zou zeker een vervolg moeten krijgen.

Aanvullend op de ondersteuning van de eerste pilots, zou er ook monitoring moeten zijn van de verdere implementatie van de Proeve van Bekwaamheid in de gehele schoolorganisatie. Veel scholen geven aan de Proeve van Bekwaamheid graag te willen inzetten voor het schoolexamen (en hier ook veel gewicht aan te willen geven), maar men zoekt nog naar hoe dit te doen. De pilots worden over het algemeen goed ondersteund en gefaciliteerd door leidinggevenden. Echter, de mogelijkheden die gecreëerd worden voor de pilots zijn waarschijnlijk niet mogelijk bij grootschalige implementatie. De vragen die hierbij relevant zijn:

- Welke implementatie en organisatiestrategieën gebruiken scholen voor het breed uitrollen van Proeve van Bekwaamheid als (onderdeel van) de schoolexamens?
- Welke effecten heeft het werken met de Proeve van Bekwaamheid op de verandering richting CGO?

Tabel 1 in hoofdstuk 7 beschrijft de kwaliteit van de uitgevoerde pilots aan de hand van 12 kwaliteitscriteria voor competentiegericht beoordelen en benoemt ook direct aandachtspunten voor verdere kwaliteitsverbetering. Dit hoofdstuk, evenals hoofdstuk 3, benoemen tevens de aspecten rondom de Proeve van Bekwaamheid waarop professionalisering nodig is. Het aanpakken van de beelden van docenten en begeleiden van pilots en implementatie (professionalisering) is voorwaardelijk voor verdere kwaliteitsverbetering van de Proeven en voor het (zo vergelijkbaar mogelijk) implementeren van Proeven à la Groen Proeven.

De producten van Groen Proeven en de ondersteuning vanuit het project zijn afgelopen jaar zeer gewaardeerd. Qua producten vraagt men een grotere variatie in Proeven van Bekwaamheid en Proeven van Bekwaamheid passend bij een bepaalde fase van de opleiding of een bepaalde moeilijkheidsgraad (gecodeerd). Docenten zijn niet bezig met examenstandaarden, referentiematrixen en dergelijke. Qua ondersteuning zijn scholen zeer te spreken over de persoonlijke ondersteuning en feedback op locatie, maar vragen zij ook veel om zo concreet mogelijke uitwisseling van ervaringen (zowel met betrekking tot concrete ontwikkeling en uitvoering en beoordeling van Proeven van Bekwaamheid als met de organisatie ervan) en gezamenlijk oefenen en bespreken van voorbeeld-Proeven van Bekwaamheid. De website www.groenproeven.nl zou hier meer voor kunnen doen. Tevens zou het aan te bevelen zijn casussen te maken van voorbeelden die gezien worden in de praktijk (zie bijlage 2) om deze in te kunnen zetten in trainingen en uitwisselingsbijeenkomsten. Deze directe herkenbaarheid is belangrijk voor professionalisering en het overbrengen van de ideeën achter Groen Proeven.

9. ONTWIKKELDE PRODUCTEN IN PILOTS, TER INSPIRATIE VOOR ANDEREN.

Clusius College Heerhugowaard:

- Voorbeeld planningsschema van een proeveweek, waarin 3 proeven plaatsvinden en 50 BB/KB-leerlingen één van deze 3 proeven uitvoeren.
Ter afsluiting van LandBouwBreed SE.
- Voorbeeld brief voor ouders hieromtrent.
- Handleiding voor leerlingen.

Clusius College Grootebroek:

- Voorbeeld planningsschema van een proeveweek waarbij 50 leerlingen 3 Proeven van Bekwaamheid uitvoeren voor hun LandBouwBreed SE.
- Voorbeeld brief voor ouders hieromtrent.

Clusius College Castricum (Bloemschiktopper):

- Voorbeeld concretisering van de 4 expliciet te beoordelen competenties in deze Proeve.

Clusius College Castricum:

- Voorbeeld aantekeningen bij reflectiegesprek.

AOC Friesland Leeuwarden:

- Voorbeeld format voor voorbereidingsopdrachten die 4 weken lang met leerlingen gedaan zijn ter voorbereiding op de Proeve.
- 7 punten van het Nieuwe Leren die in individuele gesprekken met leerlingen besproken zijn ter voorbereiding van de Proeve en verduidelijken van rollen/verwachtingen van leerlingen en docenten.

AOC Friesland Sneek

- Voorbeeld aantekeningen van observatie: "Waar kijk je naar en wat voor soort dingen schrijf je op?".

Midden Brabant College (Mini-onderneming):

- Voorbeeld van vooraf bedachte klantdilemma's in te brengen in de mini-onderneming.

Wellantcollege Dordrecht (Aanleg tuinen):

- Voorbeeld klantinstructie.

Wellantcollege Aalsmeer:

- Voorbeeld aangepast observatie- en beoordelingsformulier.

10. BIJLAGEN.

Bijlage 1: monitoringsprocedure en intakevragenlijst.

Bijlage 2: voorbeeld casus “qua kennis is hij competent”.

Bijlage 1: Monitoring Groen Proevenprocedure in intakevragenlijst.

Procedure begeleiding pilots Groen Proeven	
Stappen	
1.	De pilotlocaties krijgen een overzicht van beschikbare Proeven van Bekwaamheid voor het gekozen contextveld met een korte omschrijving van de inhoud van de Proeve van Bekwaamheid. De (concept) Proeven van Bekwaamheid zijn vanaf half november 2010 via de website in te zien. Op dit moment zijn de Proeven van Bekwaamheid die nog niet op de site staan opvraagbaar bij de PL (info@groenproeven.nl).
2.	De pilotlocatie maakt een keuze voor een Proeve van Bekwaamheid en communiceert dit met de Projectleiding (WB). Projectleiding geeft aan de begeleiders (lid van de ontwikkelgroep) door om welke Proeve van Bekwaamheid het gaat. De begeleider van de pilotlocatie zorgt ervoor dat de pilotlocatie beschikt over de Proeve van Bekwaamheid waarmee men een pilot wil gaan draaien.
3.	De begeleider neemt contact op met de pilotlocatie om een intakegesprek te plannen van ongeveer 1,5 uur. Dit moet ook in overleg met Judith Gulikers, judith.gulikers@wur.nl, omdat zij aanwezig wil zijn bij alle intakegesprekken. Bij het intakegesprek zijn van de pilotlocatie aanwezig: de uitvoerend docent en de 2 ^e examinator en/of de leidinggevende van de locatie en/of een andere betrokken docent. Doel van de intake: samen een goed beeld krijgen van de Proeve van Bekwaamheid en de organisatie en uitvoering hiervan. <i>PM. Hiermee legt de pilotlocatie zich nog niet vast op een pilot. Op basis van het intakegesprek kan de pilotlocatie definitief beslissen of men er 'klaar voor is'. Voorwaarde om deel te kunnen nemen aan het intakegesprek is dat de betrokkenen op de pilotlocatie zich een beeld hebben gevormd van de inhoud van de Proeve van Bekwaamheid en hoe dit er op een school uit zou kunnen zien.</i>
4.	De pilotlocaties krijgen voorafgaand aan het intakegesprek een vragenlijst opgestuurd. Dit is de gespreksleidraad. Deze gaat in cc. naar de begeleiders.
5.	Tijdens het intakegesprek krijgt de pilotlocatie eerst de gelegenheid inhoudelijke vragen/verhelderingsvragen te stellen over de Proeve van Bekwaamheid. Daarna wordt het gesprek gevoerd onder leiding van Judith Gulikers en de begeleider. Judith Gulikers zal een verslag maken van dit gesprek aan de hand van de vragen in de gespreksleidraad. Dit verslag wordt verstuurd naar alle betrokkenen.
6.	De pilotlocatie beslist definitief of men de pilot wil gaan draaien. Er worden definitieve afspraken gemaakt over de afname: wanneer; hoeveel leerlingen; welke leerweg?
7.	In de periode tussen intakegesprek en afname fungeert de begeleider als 'helpdesk' voor de pilotlocatie. Dit betekent zo nodig advies geven over de voorbereiding en organisatie van de Proeve van Bekwaamheid (telefonisch/per e-mail).
8.	De begeleider is aanwezig op de dag van de afname. Bij zoveel mogelijk pilots zal Gerald Tijms, Bernard van der Lugt, Judith Gulikers of Wilma Bredewold aanwezig zijn.
9.	Na afloop van de afname wordt er een schriftelijke evaluatie ingevuld door leerlingen, examinatoren en begeleider. Judith Gulikers voert een evaluatiegesprek met betrokkenen, naar aanleiding van de intake en uitvoering (is het gelukt zoals jullie bedoeld hadden?). Dit gesprek wordt door de begeleider vooraf gepland.

Intake vragenlijst Pilots Groen Proeven

Een Proeve van Bekwaamheid volgens Groen Proeven bestaat uit:

1. **Een praktijkdeel:** hierin worden leerlingen geobserveerd om te kijken in welke mate ze de praktijksituatie aan kunnen en de competenties en werkprocessen die hiervoor nodig zijn, laten zien.
2. **Een reflectiegesprek** waarin de leerling laat zien dat hij/zij zich bewust is van zijn/haar eigen handelen.

Enkele uitgangspunten van Groen Proeven zijn:

- beoordelen in een voor de leerlingen zo realistisch mogelijke praktijksituatie;
- beoordelen van competenties en werkprocessen door te kijken naar leerling-gedrag;
- totaaloordeel: "Kan de leerling de praktijksituatie toevertrouwd worden?";
- iedere leerling wordt individueel beoordeeld;
- beoordeling door 2 examinatoren.

Twee algemene vragen

Hoe verwachten jullie dat beoordelen met een Proeve van Bekwaamheid uit Groen Proeven anders is dan hoe jullie normaal gewend zijn te beoordelen in de praktijkvakken?
Met andere woorden, wat moet je, als docent of examinator, extra of anders gaan doen?

Welk effect verwachten jullie van deze manier van beoordelen op de leerlingen?

De inrichting en organisatie van de Proeve van bekwaamheid

Hoofdvraag	Mogelijke ondersteunende vragen
Hoe garandeer je dat de PvB zo realistisch mogelijk is voor de leerlingen?	<p>Wat doen jullie eraan om de PvB zo 'echt' mogelijk te maken voor leerlingen?</p> <p>Bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoe komt in de PvB de relatie met de (beroeps)praktijk tot uiting; - moet de leerling activiteiten uitvoeren die in de beroepspraktijk voorkomen; - is er een opdrachtgever; - is het werkveld op enige manier betrokken bij de PvB?
In welke praktische context wordt de PvB uitgevoerd?	<ul style="list-style-type: none"> - Waar gaat de PvB plaatsvinden? Op school? In de praktijk? Bij een klant? - Welke bronnen, middelen en materialen moeten hier aanwezig zijn?
Welke opdrachten krijgen de leerlingen in de praktijksituatie?	<ul style="list-style-type: none"> - Welke opdrachten ga je de leerlingen geven naar aanleiding van de praktijksituatie uit de PvB? - Of, hoe maak je aan leerlingen duidelijk wat ze moeten gaan doen in de PvB? - Zijn deze opdrachten realistisch voor de leerlingen? - Krijgen alle leerlingen dezelfde opdracht(en)?
Moeten leerlingen individueel of in groepen werken?	<ul style="list-style-type: none"> - Waarom kiezen jullie voor deze opzet? - Is 'samenwerking' een van de competenties om te beoordelen of moeten leerlingen samenwerking omdat dit praktischer is? - Wat moeten ze individueel laten zien/inleveren? - In geval van samenwerking: hoe worden leerlingen wel individueel beoordeeld?
Wie zijn de examinatoren en aan welke eisen moeten zij voldoen?	<ul style="list-style-type: none"> - Welke eisen worden aan hen gesteld? - Is eigen docent ook examinator? - Hebben zij al ervaring met beoordelen van competenties? - Getraind of niet? - Hoe weten zij wat beoordelen in Groen Proeven betekent? - Hebben zij kunnen oefenen met beoordelen van gedrag? - Hebben ze kunnen oefenen met voeren van reflectiegesprekken?
Hoe zorgen jullie ervoor dat je de gewenste competenties en werkprocessen in de praktijksituatie kunt zien en beoordelen?	<ul style="list-style-type: none"> - Geeft het praktijkdeel van de PvB alle leerlingen voldoende mogelijkheid om de bedoelde werkprocessen en competenties te laten zien? - Gaan jullie <i>vooraf</i> acties ondernemen om deze werkprocessen/competenties uit te lokken? - Hoe gaan jullie om met de dilemma's die staan beschreven in de PvB? - Gaan jullie <i>vooraf</i> dilemma's inbouwen in de praktijksituatie? Of laten jullie dit afhangen van de situatie?
Hoe garanderen jullie differentiatie naar niveau?	<ul style="list-style-type: none"> - Gaan leerlingen van verschillende niveaus deze zelfde PvB doen (tegelijk)? - Hoe wordt er onderscheid gemaakt tussen deze niveaus? - Weten leerlingen welk niveau van hen verwacht wordt? Krijgen ze een opdracht die past bij hun niveau of krijgen alle leerlingen dezelfde opdracht? - Weten examinatoren welk niveau iedere leerling heeft? - Weten examinatoren hoe ze leerlingen van verschillende niveaus moeten beoordelen? - Hoe borg je dat iedere leerling op zijn eigen niveau beoordeeld wordt?
Hoe gaan jullie gedrag observeren?	<p>Tijdens het praktijkdeel worden de leerlingen geobserveerd</p> <ul style="list-style-type: none"> - Waar gaan jullie naar kijken? Wat wil je zien van leerlingen? - Hoe ga je dit observeren aanpakken? - Welke verschillen wil je <i>zien</i> (in praktijkdeel) tussen niveaus? - Ga je hier hulpmiddelen bij gebruiken?
Hoe ziet het reflectiegesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is het doel van dit reflectiegesprek? - Wat verwachten jullie van een leerling in het reflectiegesprek? Wat wil je van de

eruit?	leerling horen? - Welke verschillen wil je <i>horen</i> (in reflectiegesprek) tussen niveaus? - Wat voor soort vragen ga je hierin stellen? - Wanneer 'zakt' een leerling voor het reflectiegesprek?
Wat zijn de rollen van verschillende betrokkenen?	- Wat is rol van de docent tijdens het praktijkdeel van de Proeve van Bekwaamheid? Wat mag hij/zij wel én niet doen? - Wat zijn de rollen van beide examinatoren tijdens reflectiegesprek? - Welke rol verwachten jullie van leerlingen tijdens het praktijkdeel en reflectiegesprek van de Proeve van Bekwaamheid? (Denk aan: welke mate van zelfstandigheid).
Hoe komt een eindcijfer tot stand → Puntenverdeling	- Hebben jullie een puntenverdeling/weging in het beoordelingsformulier ingevuld? Zelf gekozen of overgenomen uit Proeve van Bekwaamheid? - Waarom is voor deze onderverdeling gekozen? - Hoe passen praktijkdeel en reflectiegesprek in het eindcijfer? - Begrijpen examinatoren hoe ze dit formulier moeten gebruiken? En wat de verschillende categorieën zijn?
Hoe komt het eindcijfer tot stand? → tussen examinatoren	- Hebben jullie een beschreven/afgesproken procedure voor het komen tot een eindoordeel? - Moeten examinatoren individueel of alleen gezamenlijk een oordeel geven? - Hoe worden de oordelen van meerdere examinatoren gecombineerd? - Moeten examinatoren hun oordeel verantwoorden? Aan elkaar? Aan student? En zo ja, hoe dan?
Hoe ziet feedback na afloop van de Proeve van Bekwaamheid er uit?	- Moeten examinatoren feedback geven aan leerlingen naar aanleiding van Proeve van Bekwaamheid? - Op welke manier? (Mondeling/schriftelijk, individueel/groep? In dialoog?) - Wanneer wordt deze feedback gegeven? - Waaruit moet deze feedback bestaan?
Hoe organiseren jullie het praktijkdeel?	- Welke zaken moeten jullie regelen voor het creëren van de praktijksituatie?
Hoe organiseren jullie het reflectiegesprek?	- Hoe gaan jullie de reflectiegesprekken organiseren? - Wanneer? Waar? - Hoe lang per leerling?
Hoe worden docenten voorbereid op uitvoering/organisatie van de Proeve van Bekwaamheid?	- Wie betrek je allemaal bij voorbereiding van de Proeve van Bekwaamheid? - Kennen en begrijpen zij de inhoud en bedoeling van Proeve van Bekwaamheid? - Welke activiteiten gaan jullie ondernemen om betrokkenen goed voor te bereiden?
Hoe worden leerlingen voorbereid?	- Wanneer zijn de leerlingen goed voorbereid op deze Proeve van Bekwaamheid? - Wat moet(en) docent(en) hieraan doen in de les? - Welke activiteiten moeten leerlingen doen om zich voor te bereiden? - Weten leerlingen wat competenties/werkprocessen zijn en hoe ze deze kunnen laten zien? - Weten leerlingen wat er van hen verwacht wordt in een reflectiegesprek?
Hoe en wat wordt naar leerlingen gecommuniceerd?	Hoe gaan jullie naar leerlingen communiceren over de Proeve van Bekwaamheid? - Wanneer? (Verstrekken van verschillende delen van Proeve van Bekwaamheid?) - Met welke info? (Groen Proevenformat of aanvullende info?) - Op welke manier? (Mondeling/schriftelijk, klassikaal/individueel?)

Bijlage 2: casus “Qua kennis is hij competent”

In het kader van de vraag: “wat beoordelen we nu eigenlijk?” in deze proeven en het belang van het creëren van beelden hierbij, wil ik onderstaande casus inbrengen. Deze casus beschrijft heel mooi in welk leerproces we met z'n allen zitten.

De beoordeling van een duo (2 jongens) in de proeve “De beestenboel”. Proeve wordt uitgevoerd op school waar een dierenwinkel is ingericht, een externe (voor leerlingen onbekende) klant wordt ingezet en twee docenten die de leerlingen beoordelen.

Competenties voor deze Proeve van Bekwaamheid:

1. *Vakdeskundigheid toepassen.*
2. *Op de behoeften en verwachtingen van de klant richten.*
3. *Plannen en organiseren.*
4. *Samenwerken en overleggen.*

- Jongens maken eerst samen een planning. Taken worden verdeeld: leerling 1 spreekt met de klant, leerling 2 pakt alles.
- Jongens waren lacherig tijdens de uitvoering, soms zelfs grof “dat beest piest op m'n shirt!”
- Leerling 1 liet duidelijk kennis van zaken zien, bijvoorbeeld “U moet dit voer nemen, daarin zit extra vitamine C. Dat hebben cavia's nodig, want ze maken dit niet zelf aan”.
- Leerling 2 gaf weinig input en heeft niet met klant gesproken.
- Beide jongens stuurden de klant uiteindelijk naar huis met een mannetjes cavia, terwijl de klant om een vrouwtje gevraagd had.
- In het reflectiegesprek waren beiden niet serieus (“zit ik hier wat dom winkeltje te spelen, ik ben toch geen mongool”), wellicht a-sociaal (“nou ja, als een klant niet weet wat welzijn is, dan is ie nog dommer dan dom”).
- Docenten voerden een prima reflectiegesprek door heel mooi allerlei voorvallen en dilemma's aan te halen die zich hadden voorgedaan in de Proeve. De reacties van leerling 1 en 2 toonden weinig inzicht of serieus omgaan met de vragen.

Een voorbeeld discussie:

Docent: De klant vroeg om een vrouwtjes cavia, de cavia die jullie meegaven was echter een mannetje.

Leerling: Ja, dat beest begon meteen te piesen, dan ga ik echt niet nog eens kijken.

Docent: En als de klant dan terugkomt met de cavia?

Leerling: Dan zeg ik toch gewoon dat je dat nog niet kunt zien bij een jonge cavia of het een mannetje of vrouwtje is. Dat weet die klant toch niet!”

Docent: Kun je dat maken als winkel?

Leerling: Nou ja, wat dan? Ik ga toch zeker niet zeggen dat ik het niet weet!

Om tot een beoordeling te komen, gebruikten docenten de onderstaande vragen die in de leerlingversies van deze proeve staan (tabel 1)

Eerst: Is de leerling competent? Ja/Nee, daarna

Tabel 1

Onderdeel	Onderwerp	Max. te behalen punten
Voorbereiding	Je vult de werkplanning in.	...15.....
Uitvoering proces	Je voert een klantgesprek.	...45.....
Uitvoering product	Je verkoopt dieren en aanverwante artikelen.	...20.....
Reflectiegesprek	Je beantwoordt vragen.	...20.....

- Op basis hiervan gaven docenten aan dat ze leerling 2 niet konden beoordelen omdat hij zich helemaal niet met de klant had bezig gehouden. Onderdeel "je voert een klantgesprek" kan niet beoordeeld worden, dus deze 45 punten kunnen al niet toegekend worden: Beoordeling: 3.7
- Bij de beoordeling van reflectiegesprek wordt de vraag beantwoord: "Je beantwoordt alle vragen" (zie tabel 1). Dit wordt uiteraard met "ja" beantwoord, want de leerling geeft wel een antwoord. Of dit een goed/doordacht antwoord is, dat wordt hierin niet meegenomen.
- Bij leerling 1 (de grofste van de 2) werd de vraag "is hij competent" beantwoord met "ja, competent is hij zeker" en hij kreeg beoordeling 7.2

Ik, Judith Gulikers, was verbaasd over de beoordeling van met name leerling 1. Als niet-inhoudsdeskundige kon ik zeker opmerken dat de leerling op bepaalde punten kennis van zaken had en dit liet zien in de situatie (bijvoorbeeld voer, welzijn, stro/hooi/papier), maar als klant zou je niet door deze leerling geholpen willen worden. Naar aanleiding hiervan ben ik met docenten in gesprek gegaan.

Jullie beoordeelden deze leerlingen als competent. Vinden jullie dat deze leerlingen de praktijksituatie aankan?

Docent 1: nee, eigenlijk niet.

Docent 2: *qua kennis is hij zeker competent*. Hij heeft de brains. Maar zou hij op deze manier in een winkel kunnen staan? Nee, zeker niet.

Judith: Zien jullie wat hier nu gebeurt? Op het beoordelingsformulier staat: "Is de leerling competent en jullie oordelen 'ja'. Als ik jullie vraag: "Kan de leerling de praktijksituatie aan?" dan zeggen jullie allebei gelijk "nee". Met de vraag "Is de leerling competent" bedoelen we eigenlijk "kan de leerling de praktijksituatie aan?"

- Het mooie van wat dit voorbeeld laat zien is dat leerling inderdaad kennis moeten hebben om deze Proeve van Bekwaamheid (praktijksituatie) aan te kunnen. Dit is waar vaak kritiek op is. In competentiegericht beoordelen wordt de kennis vergeten. Deze proeve laat nu zien dat dat zeker niet het geval is.
- Maar kennis alleen is niet genoeg om competent te zijn in een praktijksituatie.

Reacties docenten

Docent 1: je hebt helemaal gelijk. We hebben hem niet op zijn gedrag beoordeeld en aangesproken, terwijl deze manier van toetsen ons juist die mogelijkheid eindelijk eens had geboden. Deze jongen gedraagt zich altijd zo. Hij was helemaal zichzelf in deze toets, hij doet zich niet anders voor. Hij fladdert altijd overal doorheen, want ondanks zijn vaak nonchalante gedrag pikt hij wel veel op. Pienter is hij wel.

Docent 2: hij is er eigenlijk doorheen geglipt, zoals het zo vaak voelt bij hem.

Docent 1: ik vind dat wel mooi van deze manier van toetsen als we dit echt eens kunnen gaan gebruiken om leerlingen aan te spreken en feedback te geven op hun gedrag.

Judith:

Ik zou nog 2 punten willen benoemen die ik opmerkte in de Proeve en de beoordeling:

1. In jullie discussie over het beoordelingsformulier hoorde ik jullie bij het punt "proces" zeggen: "Heeft de leerling een klantgesprek gevoerd?" (zie vraag in tabel 1) → ja, dat heeft hij → 35 punten (van de 50). Maar heeft deze leerling ook een fatsoenlijk klantgesprek gevoerd? En heeft hij hierin de competentie "Op de behoeften en verwachtingen van de klant richten" voldoende laten zien?
2. De leerlingen gaven de klant een mannetjes cavia mee in plaats van een vrouwtje. Kan dit als de leerling competent is? Kunnen beoordelen of een cavia een mannetje of een vrouwtje is zou bijvoorbeeld onder de competentie "vakvaardigheid toepassen" vallen.

Judith:

En wat is volgens jullie het doel van het reflectiegesprek? Wat beoordeel je hierin?

Docent 1: Hoe de leerling reageert op wat wij hem terug geven. Hoe hij reageert als wij hen confronteren met iets wat hij gedaan heeft.

Judith: En hoe deed deze leerling dat?

Docenten: Eigenlijk onbeschoft.

Judith: Toonde de leerling inzicht in zijn eigen handelen? Wat zei de leerling bijvoorbeeld toen jullie hem confronteerde met het feit dat ze een mannetjes cavia hadden meegegeven in plaats van een vrouwtje?

Docenten: Ja, dat was een reactie die je niet kunt geven in een echte winkel, stel je voor!

Conclusie van docenten

Docent 1: Het is zeker een meerwaarde dat je hiermee naar het gedrag van de leerlingen kunt gaan kijken en daar ook feedback op kunt geven, maar wij zijn nu in de valkuil getrapt van toch vooral naar de kennis te kijken en op basis daarvan te beoordelen.

Docent 2: Wij zijn hier niet in getraind, we moesten dit nog snel snel even invoeren. Ik vind het erg leuk, hoor en ook zeker een meerwaarde hebben, maar we zouden gewoon eens samen met collega's deze manier van beoordelen moeten oefenen. Hoe doen we dit? En dan feedback op elkaar geven en leren van elkaar.

Reflectie Judith

- Competentiegericht beoordelen is nieuw voor veel VMBO-docenten die vooral gewend zijn om ofwel naar kennis te kijken, ofwel naar pure handelingen.
- Veel docenten hebben nog geen duidelijke beeld van wat competenties zijn en hoe je deze in een proeve kunt zien en beoordelen. De uitspraak "Qua kennis is hij competent" laat dit heel mooi zien.
- De hoofdvraag op het beoordelingsformulier: "is de leerling competent" werkt niet wanneer docenten nog geen duidelijk beeld hebben bij wat competent zijn betekent. De vraag: "kan de leerling de praktijksituatie uit deze Proeve van Bekwaamheid aan/toevertrouwd worden?" werkt veel beter.
- De docenten hebben bij het beantwoorden van de verschillende onderliggende vragen uit het beoordelingsformulier gebruik gemaakt van de hulpvragen uit de leerlingversies van de Proeve. Dit is niet wenselijk. Deze vragen zijn voor de beoordeling veel te kort door de bocht. Deze vragen sturen niet op het beoordelen van kwaliteit, maar alleen op aanwezigheid "heeft de leerling de werkplanning ingevuld?", "heeft de leerling een klantgesprek gevoerd?", "heeft de leerling vragen beantwoord?". Mijns inziens is het zowel voor docenten als voor leerlingen belangrijk om te komen tot begrip van "wat is een *goede* werkplanning?", "hoe voer je een *goed* klantgesprek?", "Wanneer worden vragen in een reflectiegesprek *goed* beantwoord?"